

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

ústav politologie

Diplomová práce

Adéla Randáková

BUND DER LANDWIRTE A ČESKOSLOVENSKÁ POLITIKA

Bund der Landwirte and Czechoslovak Politics

Praha 2009

Vedoucí práce: Doc. Vratislav Doubek, PhD.

Děkuji vedoucímu této diplomové práce, panu Doc. Vratislavu Doubkovi, PhD. za poskytnutí neocenitelných rad a pomoci během psaní této diplomové práce.

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.“

V Praze dne 4. 1. 2010

Adéla Randáková

ANOTACE

Diplomová práce „Bund der Landwirte a československá politika“ se zabývá německou politickou stranou agrárního směru Bund der Landwirte (Svaz německých zemědělců) v Československu v letech 1918 až 1926 a podrobněji zkoumá její vztah k československé národnostní politice, především ve vztahu ke školství, jazykové otázce a pozemkové reformě.

KLÍČOVÁ SLOVA

národnostní politika, německý aktivismus, agrární politika, Bund der Landwirte, meziválečné Československo

ANNOTATION

This diploma thesis "Bund der Landwirte and Czechoslovak politics" is dealing with the German agrarian political party Bund der Landwirte (Farmers' League) in Czechoslovakia between 1918 and 1926 and further explores its relationship to the Czechoslovak national policy, especially in relation to education, language issues and land reform.

KEY WORDS

national policy, German activism, agrarian politics, Bund der Landwirte, Czechoslovakia between the World Wars

OBSAH

1	ÚVOD	7
1.1	Dosavadní bádání	9
1.2	Metoda.....	10
1.3	Zdroje	11
1.4	Terminologie	13
2	POSTOJ NĚMCŮ K ČESKOSLOVENSKU.....	15
2.1	Bund der Lanwirte a jeho identifikace s Československem.....	17
3	NĚMECKÝ AKTIVISMUS	19
3.1	Aktivismus a Bund der Landwirte	21
3.1.1	Parlamentní účast – Loajalita k Rakousku nebo Československu.....	23
3.2	První program strany.....	27
4	LOAJALITA K VOLIČŮM – NĚMCŮM.....	30
4.1	Voliči BdL, členská základna	33
4.2	Témata rozděluující národy ve státě	34
4.2.1	Jazyková otázka	35
4.2.2	Školství a kultura	42
4.2.3	Národnostní ráz pozemkové reformy	47
5	LOAJALITA VŮČI ČESKOSLOVENSKU – ÚČAST NĚMCŮ VE VLÁDĚ.....	55
5.1	BdL jako vládní strana	59
6	ZÁVĚR.....	64
7	PŘÍLOHY	68
7.1	Příloha č. 1: Franz Spina, předseda BdL v letech 1925 až 1936, ministr	68
7.2	Příloha č. 2: významné osobnosti BdL	69
7.3	Příloha č. 3: kandidátka strany do senátních voleb ve volebním okrese Mladá Boleslav / Jungbunzlau	70
8	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	71

SEZNAM ZKRATEK

BdL	Bund der Landwirte
DCSVP.....	Deutsche christlich-soziale Volkspartei
DNP	Deutsche Nationalpartei
DNSAP	Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei
DSDAP	Deutsche sozial-demokratische Arbeiterpartei
HSLŠ.....	Hlinkova slovenská ľudová strana
PMV.....	Prezídium ministerstva vnitra
PZÚ	Prezídium zemského úřadu
SdP	Sudetendeutsche Partei
SNZ.....	Svaz německých zemědělců
SPÚ	Státní pozemkový úřad

1 ÚVOD

Zeptáme-li se dnešního Čecha na pojem německé strany za první republiky, vybaví se většině, a to i pamětníkům, především Henleinova nacionalistická Sudetendeutsche Partei (SdP). Události, které proběhly ve 30. letech 20. století, byly natolik závažné, že v myslích lidí vytlačily veškeré předchozí děje. Proto jsou u nás čeští Němci a česká německá politika stále vnímáni jako radikální a nepřátelské vůči republice. Přesto za první republiky existovaly tři německé strany, takzvaně aktivistické, které se rozhodly podporovat stát, na jehož území působily. Tyto strany dokonce demonstrovaly své rozhodnutí podporovat Československou republiku účastí ve vládě od roku 1926. Jedna z těchto stran, Bund der Landwirte (Svaz německých zemědělců, BdL), byla členem všech následujících vlád až do března 1938.

Domnívám se, že je třeba současné veřejnosti připomínat, jaká byla skutečná situace prvorepublikové německé politiky a věnovat vědecké práce německým aktivistickým stranám. Tato diplomová práce s názvem „Bund der Landwirte a československá politika“ se bude zabývat právě jednou z nich: Svazem německých zemědělců (Bund der Landwirte) a jeho vztahem k Československu a jeho politice.

Národnostní situace v Československu po jeho vzniku nebyla jednoduchá. Na území státu se ocitly více než tři miliony Němců, příslušníků ohromného německého národa, který měl v Rakouské monarchii výsadní postavení. Naopak Češi a Slováci se v tomto mnohonárodním státě cítili být utlačováni a po jeho rozpadu založili stát vlastní, stát československý. Ačkoli zde byla patrná snaha vyvarovat se chyb minulých a zrovnoprávnit Němce v Československu s příslušníky ostatních národů ve státě, přesto Němci vnímali svou situaci poněkud jinak. Stát československý nazývali státem Čechů a Slováků, tedy ne svým vlastním státem a akt jeho založení vnímali rovněž jako ryze československý zájem.

V prvních letech existence Československa si Němci museli vybrat mezi svou identitou jako příslušníků již neexistující monarchie s výsadním postavením občanů německé národnosti a identitou příslušníků státu, jehož většinovým národem byl národ československý.

Po podepsání mírové dohody s Rakouskem ze St. Germain Němci v Československu pochopili, že si nemohou vybírat a pakliže nechtějí opustit území nového státu, musejí přijmout identitu československou.

Přesto se i nadále cítili být v první řadě příslušníky německého národa, pak teprve občany Československa. Pokud tedy stát československý podnikal kroky, které ohrožovaly existenci nebo kulturu Němců na jeho území, nemohli se k němu chovat zcela loajálně.

Tak se v některých klíčových otázkách a vypjatých situacích identita národní, německá, ocitla v kontrapozici k identitě státní, československé.

Německé strany v Československu se tak v jistých chvílích musely vymezovat vůči státu a jeho národnostní politice, pakliže chtěli chránit své voliče.

Bund der Landwirte se tak jako strana německá a zároveň aktivistická musel vyrovnávat s dvojitou loajalitou. S loajalitou vůči Československu, státu Čechů a Slováků, a loajalitou vůči Němcům, občanům tohoto státu, ale příslušníkům jiného národa.

Především tři témata byla pro Němce v Československu z hlediska národní identity zásadní, jelikož se jich státní národnostní politika přímo dotýkala a ohrožovala je dokonce někdy i existenčně. Jednalo se o neshody v otázce jazykové, školské a národnostním rozměru pozemkové reformy.

Bund der Landwirte však také jako strana aktivistická zachovával loajalitu ke státu a definitivně ji demonstroval v účasti ve vládě od roku 1926. Konkurenční strany a především strany negativistické se domnívaly, že tato zvolená cesta loajality státní znamenala konec hájení zájmů německých a dávaly to rovněž hlasitě najevo. Otázkou však je, nakolik byla tato dvojitá loajalita v kontrapozici a jestli se skutečně identita státní a národní vylučovaly.

V této práci se pokusím nalézt odpověď na otázku, jak se BdL s touto svojí loajalitou vyrovnával a jestli zde vůbec takovýto rozpor existoval.

Dále se budu zabývat obdobím od vzniku první Československé republiky v roce 1918, kdy strana teprve hledala svou identitu v nově nastoleném pořádku, kdy bylo nutno opustit loajalitu vůči Rakousku a nalézt novou loajalitu vůči Československu až do krátkého období po roce 1926, kdy strana svou loajalitu vůči státu veřejně demonstrovala vstupem do vlády. Tato práce by rovněž měla odpovědět na otázku, k jak velkým změnám v národnostní politice BdL došlo po vstupu do vlády a nebyla-li kritika konkurenčních, především negativistických, stran oprávněná.

1.1 Dosavadní bádání

Odborných prací, věnujících se Straně německých zemědělců v Československu, příliš mnoho nenajdeme. Dvě monografie zabývající se výhradně BdL vznikly Německu, každá z nich v jiné době a každá se soustředila na jiné problémy existence BdL.

Jedná se jednak o práci Norberta Linze nazvanou „Der Bund der Landwirte in der ersten Tschechoslowakischen Republik. Struktur und Politik einer deutschen Partei in der Aufbauphase“¹. Práce vyšla v roce 1982 v Mnichově. Norbert Linz, jako historik generace, která neměla přístup k českým archivům, měl jako podklady pro svou práci k dispozici především tištěné zdroje (noviny) a možnost rozhovorů s ještě žijícími svědky událostí. Autor se zabývá především vývojem strany od jejího založení a orientace na německou menšinu až po parlamentní spolupráci s českými stranami.

Druhým autorem, který se detailně zabývá BdL, je Silke Sobieraj a její práce „Die nationale politik des Bundes der Landwirte in der ersten Tschechoslowakischen Republik. Möglichkeiten und Grenzen der Verständigung zwischen Tschechen und Deutschen (1918–1929)“², která vyšla v roce 2002 ve Frankfurtu nad Mohanem a zabývá se především první fází existence BdL a jeho národnostní politikou. Ve své práci vychází autorka především z českých archivů, jež se pro zahraniční badatele otevřely až po roce 1989.

Vývoji strany od jejího vstupu do „panské koalice“ v roce 1926 až do jejího zániku žádná samostatná monografie věnována nebyla. Na Albert-Ludwigs-Universität v německém Freiburgu vznikla v roce 2006 diplomní práce studenta Pirmina Haucka zabývající se BdL ve 30. letech a jejím vztahem k SdP nazvaná „Das Verhältnis des Bundes der Landwirte zur Sudetendeutschen Partei in den 1930er Jahren“³. V současné době autor pracuje na své disertační práci zabývající se německými občanskými stranami za první republiky v letech 1926–1938.

¹ LINZ, N.: Der Bund der Landwirte in der Ersten Tschechoslowakischen Republik, München, 1982

² SOBIERAJ, S.: Die nationale Politik des Bundes der Landwirte in der Ersten Tschechoslowakischen Republik : Möglichkeiten und Grenzen der Verständigung zwischen Tschechen und Deutschen, 1918-1929, Frankfurt am Main, 2002

³ HAUCK, P.: Das Verhältnis des Bundes der Landwirte zur Sudetendeutschen Partei in den 1930er Jahren, Staatsexamensarbeit, Albert-Ludwigs-Universität Freiburg, 2006

Všechny tyto práce se však zabývají danou problematikou z německého pohledu, ucelenější objektivní pohled českého badatele však zatím chybí.

V Čechách je literatury se vztahem k německým aktivistickým stranám, konkrétně pak k BdL, poskrovnu. Před rokem 1989 vznikla dvoudílná práce autorů Césara a Černého s názvem „Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918 – 1938“⁴, jedná se však

o práci z roku 1962, kdy byly, s ohledem na převládající komunistickou ideologii, prvorepublikové měšťanské strany vnímány negativně, o to více, jednalo-li se o strany německé. Tyto pak byly považovány za přímé viníky druhé světové války a utlačovatele dělnické třídy. Uvedený zdroj tedy nelze s ohledem na dobu a okolnosti jeho vzniku považovat za objektivní.

Po roce 1989 se v Česku Stranou německých zemědělců zabývá především Eva Broklová. Ve své práci „Politická kultura německých aktivistických stran v Československu 1918–1938“⁵ věnuje BdL samostatnou kapitolu o čtrnácti stránkách. Vědecká práce autorky se však všeobecně soustřeďuje spíše na české agrárníky, německými se pak zabývá i ve svých dalších pracích, zde však spíše odvozeně.

1.2 Metoda

Zvolené téma je svou povahou interdisciplinární. Nestačí tedy pouze aplikovat tradiční historické metody, je třeba přihlídnout i k jiným humanitním oborům, především k politologii, sociologii a státovědě. Z politologie je to především teorie moderní demokracie, teorie politických stran a jejich formování, teorie stranického systému a politické kultury. Sociologie nabízí především statistiky zabývající se německou menšinou na našem území. Z těchto vědních oborů budu využívat rovněž příslušný pojmový aparát.

Ke zpracování vybraného tématu jsem použila analytickou-syntetickou metodu spojenou s následnou interpretací zjištěných faktů. Tato interpretace usnadňuje orientaci v daném problému a jeho pochopení. Na základě analýzy primárních zdrojů z let 1918–1982 a

⁴ CÉSAR J., ČERNÝ B.: Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938. díl 1, (1918-1929), díl 2, (1930-1938), Praha, 1962

⁵ BROKLOVÁ, E.: Politická kultura německých aktivistických stran v Československu 1918–1938, Praha, Karolinum, 1999

znalostí získaných studiem sekundární literatury jsem se pokusila charakterizovat prvorepublikovou německou stranu Bund der Landwirte a analyzovat její vztah k Československu a jeho státní a národnostní politice.

Vzhledem k historické povaze daného tématu a jeho snazšímu vnímání v případě chronologického postupu budu v rámci jednotlivých kapitol postupovat chronologicky.

Citáty z archivních zdrojů, budu ponechávat v originální jazykové podobě, německé a anglické texty tedy nebudou překládány.

1.3 Zdroje

Práce bude vycházet především z primárních zdrojů, jedná se hlavně o archiv Svazu německých zemědělců (SNZ) uložený v Českém národním archivu, dále tamtéž uložený archiv prezidia ministerstva vnitra (PMV) a prezidia zemského úřadu (PZÚ). Dvě posledně jmenované instituce se zabývaly činností BdL jako potenciálně nebezpečné strany německé menšiny. Vedle záznamů o stranách komunistických nebo nacionalistických tak nalézáme záznamy z jednání BdL, na nichž býval přítomen zástupce státu, který v případě nutnosti jednání přerušil, nebo upozornil na nevhodné projevy. Příznačně pak zájem těchto institucí o BdL částečně utichá po roce 1926, kdy strana vstoupila do vlády, nalezneme však i několik záznamů pozdějších.

V případě hlavního archivního zdroje – fondu Svazu německých zemědělců – se jedná o hrubě uspořádaný fond čítající 19 krabic, které obsahují různé materiály, kromě záznamů ze schůzí, interpelací poslanců a stranické pošty také dokumenty řešící praktickou politiku: stížnosti a problémy voličů strany, obracejících se na své politiky s žádostí o jejich řešení. Bohužel tento fond zatím není zpracován, což badateli znesnadňuje orientaci. Jednotlivé dokumenty v krabicích nejsou číslovány a dále členěny, mnohdy chybí i datace. Archiv PMV a PZÚ pak nabízí pohled na BdL prostřednictvím druhých osob a ukazuje dnešnímu badateli, jak fungovala prvorepubliková cenzura.

Několik dokumentů k BdL by zřejmě bylo možné na území České republiky nalézt ještě ve Státním oblastním archivu v Litoměřicích a ve Státním okresním archivu v Mostě a v České Lípě (dříve Böhmisch Leipa, hlavní sídlo BdL). Z časových důvodů však nebylo studium těchto archivů možné.

Dalšími primárními zdroji, které máme k dispozici, je studium dobového tisku. Stranický tisk BdL byl poměrně rozsáhlý. Hlavním stranickým tiskem byl „Deutsche Landpost“ („Německá zemská pošta“), který začal vycházet 1. října 1919 v České Lípě v nákladu 26 000 exemplářů.

Soustředila jsem se především na recepci důležitých témat a událostí jeho prostřednictvím (pozemková reforma, školská a jazyková otázka, vstup do vlády v roce 1926, oslavy výročí 28. října). Vzhledem k tomu, že stranický tisk byl využíván především ke stranické propagandě a prezentaci stranických stanovisek, nelze recepci těchto událostí na stránkách Deutsche Landpost považovat za zcela objektivní. Dává nám však představu o tom, jaké bylo dobové vnímání daných událostí a témat právě představiteli strany a jak velká důležitost jim byla připisována, resp. jak velký prostor na stránkách deníku jim byl věnován.

Další, velmi přehledný, zdroj informací o politice BdL v Československu nabízí digitální knihovna parlamentu České republiky dostupná na internetu (www.psp.cz) obsahující digitálně zpracované stenografické záznamy ze zasedání parlamentu, počínaje Ústavodárným rakouským říšským sněmem (1848-1849) a současností konče. Soustředila jsem se především na významné projevy poslanců BdL v Národním shromáždění republiky Československé (1920 – 1925, 1925 – 1929).

Shromáždění archivních údajů a informací mi umožňovalo formování hypotéz, na základě kterých jsem dohledávala další informace, především ze sekundárních zdrojů. Kromě již výše uvedených monografií zabývajících se BdL, nabízí popis událostí první republiky z pohledu Němce a zároveň pamětníka kniha Johanna Wolfganga Brügela „Češi a Němci 1918 – 1938“ (2006).⁶ Vzhledem ke stranické orientaci autora (člen německé sociálnědemokratické strany) je však BdL věnována relativně menší pozornost.

Vzhledem k jisté provázanosti BdL a českých agrárníků, bylo nutné studium i několika monografií zabývajících se Republikánskou stranou venkovského a maloroľnického lidu.

⁶ BRÜGEL, J.W.: Češi a Němci 1918-1938, Praha 2006

1.4 Terminologie

Ve své práci budu operovat s termíny jako národ, národní identita a právo národů na sebeurčení. Je tedy na místě teoretický rozbor těchto termínů.

Všeobecně přijímaným faktem je, že Československo vzniklo jako stát po první světové válce na základě práva národů na sebeurčení, které konkrétně ke státům Rakousko-Uherska ve svých čtrnácti bodech shrnul 8. ledna 1918 americký prezident Woodrow Wilson následovně: „*The peoples of Austria-Hungary, whose place among the nations we wish to see safeguarded and assured, should be accorded the freest opportunity to autonomous development*“⁷

Právo na sebeurčení lze chápat tak, že každý národ si může rozhodovat o svém osudu na území, které obývá. Problematická je však sama definice národa, což implikuje různé interpretace a především otázka, jestli toto právo zároveň zakládá právo na utvoření samostatného státu. Podle historika Jana Rychlíka ani sám prezident Wilson neměl ve svém projevu před kongresem na mysli vytváření samostatného státu, ale pouze autonomie. Vznik nových států po roce 1918 nebyl podle Rychlíka, zapříčiněn aplikací principu práva národů na sebeurčení, ale byl důsledkem mocenských změn, tedy skutečnosti, že některé státy prohrály válku, přičemž vítězům měl pomoci zdůvodnit změny hranic.⁸

Rakousko-Uhersko se po prohrané válce rozpadlo a slovanské národy, žijící do té doby v rámci jedné monarchie, vytvořily své národní státy.

Pojem národ je v různých zemích a v různých jazycích chápán jinak, jak dokazuje i sám etymologický význam slova v jednotlivých jazycích. Všeobecně se odlišuje mezi chápáním národa v politickém a v etnickém smyslu.

Politický národ vzniká tak, že etnicky různorodé obyvatelstvo na území podřízené jedné státní moci získá vědomí k jednomu státnímu celku, tento proces bývá spontánní nebo

⁷ http://www.woodrowwilson.org/learn_sub/learn_sub_show.htm?doc_id=377217

⁸ RYCHLÍK, J.: Individuální a kolektivní práva menšin a tzv. právo národů na sebeurčení včetně odtržení, IN: První světová válka, moderní demokracie a T.G. Masaryk, sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference pořádané Ústavem T.G. Masaryka ve dnech 22.-24. září 1994 na zámku v Liblicích u Mělníka, Praha 1995, str. 208

násilný. Typickými příklady politického národa je například politický národ americký nebo švýcarský. V politickém národě mají všichni občané jakožto individua stejná práva a stejné povinnosti, neuznávají se naopak žádná kolektivní menšinová práva. Podle Rychlíka právě neexistence politického národa způsobila zánik jak Rakouska-Uherska roku 1918, tak i Jugoslávie a Československa v letech 1991-1992.

Mnohem složitější je definice etnického národa. Nelze totiž stanovit kritéria, podle kterých by se příslušníci k jednotlivým národům zařazovali. Jedním z všeobecně uznávaných kritérií je jazyk. Podle této definice by tedy nebylo možné považovat Čechy a Slováky za jeden národ tak, jak byl veřejnosti prezentován při vytváření Československa. Etymologové se naopak domnívají, že etnický národ je vytvářen naším kolektivním vědomím. „Tato, tzv. subjektivistická teorie hlásí, že národ je skupina lidí uvědomujících si svoji sounáležitost. I když je ovšem etnický národ nesporně transcendentním pojmem, je nutno si uvědomit, že příslušnost k němu si člověk uvědomuje jen na základě vědomí odlišnosti od jiných lidí.“⁹

Vzhledem k tomu, že národy žijící v Československu vnímaly svou příslušnost k jednotlivým národům skrze etnické hledisko, nikoli politické, docházelo na území státu k obdobným problémům jako v monarchii. Řešením by bylo, kdyby se, podobně jako v Americe, na základě svobody a demokracie jednotlivé etnické národy v Československu přetavily v jeden národ politický, což však za krátké období existence republiky nebylo možné.

⁹ RYCHLÍK, J.: Individuální a kolektivní práva menšin a tzv. právo národů na sebeurčení včetně odtržení, IN: První světová válka, moderní demokracie a T.G. Masaryk, sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference pořádané Ústavem T.G. Masaryka ve dnech 22.-24. září 1994 na zámku v Liblicích u Mělníka, Praha 1995, str. 211

2 POSTOJ NĚMCŮ K ČESKOSLOVENSKU

Dne 28. respektive 30. října 1918 se konečně splnil sen Čechů a Slováků o samostatném státě. Tento stát byl ustanoven na historickém území českých zemí, na území Slovenska a v Podkarpatské Rusi.

Tato území zahrnovala i části, které byly od 13. století osidlovány, tzv. „kolonizovány“ německým obyvatelstvem. Tato běžná středověká praxe bývá někdy vnímána jako cílené svévolné osidlování Českých zemí německým obyvatelstvem. Ve skutečnosti však bylo povolávání městských či vesnických kolonistů, rytířů, mnichů či minesängrů běžné ve všech zemích středovýchodní Evropy a nemělo nic společného s nacionální či mocenskou expanzí, ale sloužilo především zájmům místních panovníků a vrchností. Příchozí německé, ale i vlámské či valonské obyvatelstvo doplňovalo vnitřní hospodářskou strukturu a v některých oblastech ji ovšem jazykově postupně překrylo. K takovýmto pohybům obyvatelstva v rámci osidlování docházelo po celé Evropě.¹⁰

Německé obyvatelstvo tedy přicházelo do Čech a na Moravu za prací. S místy, kde se usadilo, plně srostlo. Naučilo se obdělávat nehostinné horské oblasti a považovalo je za svůj domov, děděný po generace, vybudovalo zde fungující podniky, poctivě pracovalo.

Češi a Němci na území českých zemí spolu žili dlouhá léta v poklidu, propojeni sociálními, kulturními a hospodářskými vazbami. Nejedna česká rodina by našla v příbuzenstvu nebo mezi předky Němce, podobně v německém příbuzenstvu bylo množství Čechů. Obvyklá byla rovněž praxe takzvaného handlu, kdy si české a německé rodiny o prázdninách vzájemně vyměňovaly děti, aby se naučily druhému jazyku. Společné soužití přiblížilo i zvyklosti a každodenní styl života. Češi měli k Němcům mnohdy blíže než ke svým „bratrům“ Slovákům, ke kterým je tak intenzivní pouta nevážala.

Po dlouhá léta však bylo území historických českých zemí pod německou nadvládou a Němci zde požívali výsadní postavení.

V průběhu první světové války se Češi a Slováci konečně vymanili ze „žaláře národů“ a zajistili si mezinárodní podporu pro svůj, zcela suverénní stát Čechů a Slováků, jenž se

¹⁰ ČORNEJ P., ČORNEJOVÁ I., VANÍČEK V.: Dějiny zemí Koruny české I, Praha 1992, str. 84

zakládal na myšlence historického státního práva. Tento stát neměl být národem všech na jeho území žijících národů, ale státem těch, kteří se zasloužili o jeho vznik, Čechů a Slováků. Národům žijícím na území ČSR měla být přiznána práva menšinová.

Po vzniku Československa se na území státu ocitly více než tři miliony Němců.¹¹ Z postavení příslušníků největšího národního celku Evropy, vládnoucího národa Rakouské monarchie, se Němci najednou ocitli v menšinovém postavení.

„Po skončení Velké války stála v Českých zemích proti sobě dvě ... práva, zdánlivě rovnocenná: české a německé. Ve skutečnosti byl mezi nimi podstatný rozdíl. České právo na národní sebeurčení se týkalo jednoho celého národa, probíjejícího se ke svobodě a rovnoprávnosti, která mu byla upírána – a podřídít se mu měly pouze malé (z hlediska německého národního celku) německé menšiny.“¹²

Češi a Slováci se prezentovali jako jeden národ žijící na území Československa, a měli tudíž podle své interpretace Wilsonových čtrnácti bodů právo na vytvoření vlastního národního státu. Tento nárok byl ovšem relativní, jelikož národnost československá byl pouze účelový výmysl, a Němců bylo v Československu dokonce více než Slováků. Češi však na rozdíl od Němců patřili mezi vítězné mocnosti první světové války a tak jejich mezinárodní vyjednávací pozice byla výhodnější.

Československo bylo definováno jako stát Čechů a Slováků, jehož oficiálním národem byl národ československý a jako takový ho Němci také vnímali.

Zpočátku odmítali uznat samotnou existenci nové republiky, neboť pro ně vznik samostatného státu znamenal ztrátu privilegovaného postavení, jež požívali v rakousko-uherské monarchii. Tyto snahy vyústily ve snahy o vytvoření separatistických území Deutschböhmen, Sudetenland, Böhmerwaldgau a Deutschsüdmähren a v krvavé incidenty, ke kterým došlo 4. března 1919 v pohraničních oblastech.

Na tento den vyhlásila německá sociální demokracie generální stávkou, která byla doprovázená německými protičeskoslovenskými demonstracemi v téměř všech německých

¹¹ Podle sčítání obyvatelstva z roku 1937 bylo Němců v Československu 3 358 559

¹² KÁRNÍK, Z: České země v éře první republiky (1918-1938), Díl první: Vznik, budování a zlatá léta republiky, 1918-1929, Praha 2003, str. 38-39

městech s německou menšinou. Demonstrace kontrolovaly asistenční jednotky československé armády. Na několika místech vojáci nevydrželi psychické napětí a začali do davu střílet. Výsledkem bylo 54 mrtvých demonstrantů a přes sto zraněných a to výhradně na německé straně.¹³ Byla to obrovská tragédie, která bohužel nadlouho ovlivnila i tak dost napjaté česko-německé vztahy.

Teprve následně se situace částečně uklidnila. I poté, co byla 10. 9. 1919 v Saint Germain podepsána mírová smlouva s Rakouskem, a tak definitivně mezinárodně uznána existence Československa a právně zakotven jeho vznik, však revolta proti státu neskončila a nadále docházelo k národnostním konfliktům, již ovšem mnohem mírnějším.

Německé strany zůstávaly v rakouském parlamentu až do posledního okamžiku a definitivně jej opustily až 24. 9. 1919. Němci se uvolili stát občany Československa.

Volba pro Němce již byla nevyhnutelná. Pakliže nechtěli opustit své domovy a odejít do Německa nebo nově vzniklé Republiky Rakousko, museli respektovat fakt, že jsou nyní občany nového státu. To ovšem neznamená, že by se s tímto státem zcela identifikovali.

2.1 Bund der Lanwirte a jeho identifikace s Československem

Bund der Landwirte byl německou stranou, která si zvolila cestu aktivistické politiky, tedy ne pouhou negaci Československého státu, ale aktivní politiku ve státě a pro stát, jež vyvrcholila účastí strany ve vládách od roku 1926. Přesto byl i stranou německou a jako takový hájil především zájmy svých voličů, Němců.

Němci však nyní byli občany Československého státu vzniklého na základě práva Čechů a Slováků na sebeurčení. Stejně právo bylo Němcům v Československu upřeno. Jak pak Němci vnímali tento stát, který byl primárně státem jiného národa?

Bund der Landwirte, jako strana aktivistická, nemohl na stránkách svých novin Deutsche Landpost opomenout výročí založení republiky. Jak však vyplývá z textu, ačkoli čeští Němci byli občany Československa, považovali tento stát za stát Čechů a Slováků, nikoli za svůj. Proto také výročí 28. října považovali za český svátek. Deutsche Landpost tak

¹³ blíže viz: KÁRNÍK Z: České země v éře první republiky (1918-1938), Díl první: Vznik, budování a zlatá léta republiky, 1918-1929, Praha 2003, str. 43

28. října 1923 napsal: „*Mit grossem feierlichen Gepräge feiern die Tschechen den fünfjährigen Bestand ihres Staates. Wenn die deutschen eine Bilanz über die letzten Jahre anstellen, muss sie natürlich ganz anders ausfallen, als die Bilanz der Tschechen. Was die Tschechen als Positiva ihrer Politik buchen, buchen die Deutschen als Negativa.*“¹⁴

Podobně hodnotí vznik Československa při příležitosti 10. výročí založení Republiky Deutsche Landpost, nyní již jako tisk vládní strany: „... *[der] zehnjährige Wiederkehr des Tages an welchem aus dem Chaos des schrecklichen Krieges die Tschechoslowakei als das selbstständige und unabhängige staatliche Gebilde der tschechischen und slowakischen Nation geboren wurde.*“¹⁵

Němci, ani ti umírnění, se tedy nikdy s tímto státem zcela neidentifikovali. Potud, pokud stát vytvářel pro všechny své občany stejné podmínky pro život a nečinil mezi nimi rozdíly z národnostních důvodů, nepředstavovala pro Němce národní a státní identita žádný rozpor. Jestliže však Němci pocíťovali, že tomu tak není, přiklonili se na stranu identity národní.

Senátor BdL Luksch tento problém definoval při příležitosti návštěvy prezidenta Masaryka v Pohořelicích: „... *naše oposice neobrací [se] proti státu. Naše oposice obrací se proti téměř každodennímu znásilňování naší národnosti.*“¹⁶

Pro aktivistické strany, tedy pro strany, které se rozhodly stát spíše podporovat než negovat, představoval tento rozpor velký problém. Problém loajality. Jak měli představitelé této strany zachovávat loajalitu ke státu a schvalovat její politiku, tvořenou navíc až do roku 1926 všenárodní koalicí, tedy vládou, kterou tvořily strany ne názorově blízké, ale strany občanů stejné, české potažmo československé národnosti, a zároveň zastupovat své voliče, Němce?

Bund der Landwirte se tak ocitl na úzké plošině, na které se musel naučit balancovat.

¹⁴ Deutsche Landpost, 28.10.1923, Nr. 244, 5. Jahrgang, str.1

¹⁵ Deutsche Landpost 28.10.1928, Nr. 248, 10. Jahrgang, str. 1

¹⁶ <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/se/stenprot/011schuz/s011005.htm> 11.3.1926

3 NĚMECKÝ AKTIVISMUS

Československo se muselo od svého vzniku až do krizových 30. let po celé své období potýkat s německou menšinou. Tato menšina, jak již bylo uvedeno výše, zpočátku odmítala uznat samotnou existenci nové republiky, neboť pro ni vznik samostatného státu znamenal ztrátu privilegovaného postavení, jež požívala v rakousko-uherské monarchii.

Krátce poté, co německé strany přijaly fakt existence nového státu, můžeme hovořit o stranách negativistických, které výslovně odmítaly účast na budování státu a usilovaly o jeho rozbití a o stranách aktivistických, které se, navzdory všem výhradám, do roku 1925 definitivně rozhodly pro politiku aktivistickou, tedy vůči československému státu a jeho vládě vstřícnou. Věřily totiž, že tak budou moci snáze prosazovat své politické a zároveň i německé zájmy.

Aktivistické strany existovaly v českých zemích tři: Německá sociálně demokratická strana dělnická (Deutsche sozial-demokratische Arbeiterpartei, DSDAP), Německá křesťansko-sociální strana lidová (Deutsche christlich-soziale Volkspartei, DCSVP) a Svaz zemědělců (Bund der Landwirte).

Jak píše Eva Brokolová: „Být nacionální znamenalo stát nad stranami.“¹⁷ Proto se právě Bund der Landwirte, Německá křesťansko-sociální strana a Německá sociálně demokratická strana dělnická rozhodly pro aktivismus. Tyto strany měly především své sociální, politické a ideologické zájmy, teprve pak nastupovaly zájmy národní. „... jejich úkoly, např. hájit zájmy německého sedláka při provádění pozemkové reformy nebo konfesní zájmy německého venkova, hlavně moravského, je přece jen přibližovaly k české politice.“¹⁸ Dosažení splnění politických požadavků těchto stran bylo možné pouze v rámci státu, ne mimo něj nebo dokonce proti němu. Právě proto, že tyto tři strany byly primárně stranami zájmovými, ne apriori nacionalistickými, zvolily si cestu aktivismu.

¹⁷ BROKLOVÁ, E: Politická kultura německých aktivistických stran v Československu 1918-1938, Praha 1999, str. 110

¹⁸ KÁRNÍK, Z: České země v éře první republiky (1918-1938). Díl první. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929), Praha 2003, str. 94

Německá křesťansko-sociální strana lidová¹⁹ se z rakouské předchůdkyně, která se konstituovala pod vlivem encykliky papeže Lva XIII. Rerum Novarum v 90. letech 19. století, znovuustavila 2. listopadu 1919. V souvislosti s obecními volbami na jaře 1919 bylo potřeba vybudovat organizační strukturu a vyvázat se tak z vlivu vídeňské centrály.

Strana vycházela ze zásad běžných u tehdejších katolicko-sociálních stran. Byla koncipovaná, podobně jako Československá strana lidová či Slovenská ľudová strana, jako strana konfesní a katolická, byla méně nacionálně orientovaná, ale jinak konzervativnější než její český, dokonce i slovenský lidovecký protějšek. Nejsilnější stranické organizace se nacházely na jižní Moravě a ve Slezsku, zejména v okolí Znojma a na Opavsku, v tradičně hluboce nábožensky založených a konzervativnějších oblastech.

V programových zásadách strana navazovala na činnost rakouské křesťanskosociální strany. V národnostní otázce zastávala podobně jako jiné strany požadavek autonomie. V hospodářské části programu se opírala zejména o zásady sociálního učení církve, společenské problémy měly být řešeny zavedením stavovského uspořádání, překonávajícího třídní rozdělení.

Nejvýraznější osobností strany byl Robert Mayr-Harting, profesor práv Německé Univerzity v Praze, velký zastánce aktivismu a křesťanskosociální ministr v československé vládě. Jako propagátor aktivismu, zastával názor, že aktivistická politika nemusí nutně znamenat účast na vládě. Měla by tam sice směřovat a jednou snad i skončit. Německé strany měly podporovat politiku v Československu a aktivně se jí účastnit tak, aby daly najevo svůj zájem a nakonec bylo německé, tak české straně jasné, že je německá účast na vládě nevyhnutelná.

Německá sociálně demokratická strana dělnická²⁰ se konstituovala ještě před oficiálním podpisem mírové smlouvy ze St. Germain, na svém sjezdu v Teplicích ve dnech 30. srpna – 3. září 1919. Navazovala na existenci Sociálně demokratické strany dělnické

¹⁹ blíže viz: ŠEBEK J.: Německá křesťansko-sociální strana lidová, IN: Malíř J., Marek P.: Politické strany I. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861–1938, Brno 2005, str. 877-881

²⁰ blíže viz: ŠEBEK J.: Německá sociálně demokratická strana dělnická v Československé republice, IN: Malíř J., Marek P.: Politické strany I. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861–1938, Brno 2005, str. 863-869

v Rakousku. Ve svém programu strana navázala na teze brněnského programu z roku 1899. Na tomto sjezdu byl přijat národnostní program, který předpokládal řešení státoprávního problému Rakouska jeho transformací do podoby „demokratického národnostního spolkového státu“. V hospodářských a sociálních otázkách vycházely zásady strany z vídeňského programu z roku 1901, kde strana mimo jiné požadovala realizaci občanských svobod, uzákonění všeobecného, rovného, přímého a tajného volebního práva, svobody tisku a zrovnoprávnění žen. Ideologicky se program strany opíral o austromarxismus a kritizoval „protirevoluční ráz“ Československa.

V parlamentních volbách v dubnu 1920 se DSDAP stala s 31 mandáty (43% německých voličů) nejsilnější německou politickou stranou. Tehdejší sociálnědemokratický předseda československé vlády Vlastimil Tusar si dokonce přál vstup DSDAP do vlády, což podporoval i prezident Masaryk. Kvůli nepřijatelným požadavkům ze strany DSDAP, především na revizi československé zahraniční politiky, si však Němci na svou účast ve vládě museli počkat až do roku 1926, němečtí sociální demokraté ještě déle.

Prvním předsedou strany byl Josef Selinger, který působil ještě v Sociálně demokratické straně dělnické v Rakousku a patřil k nejvýraznějším představitelům pokusu o vytvoření německých separatistických provincií. Pod jeho vedením se DSDAP rovněž aktivně podílela na přípravě krvavě potlačených demonstrací ze 4. března 1919. Na jeho místo později nastoupil brněnský advokát Ludwig Czech, který se spíše než na národnostní problémy koncentroval na řešení sociální otázky.

Nejsilnější voličskou podporu měla strana v severních Čechách, regionu se silným zastoupením průmyslového dělnictva.

K hlavním politickým protivníkům DSDAP patřili kromě komunistů, především němečtí křesťanští sociálové a Bund der Landwirte.

3.1 Aktivismus a Bund der Landwirte

Strana navazovala svou existencí v Československu na činnost Německé agrární strany (Deutsche Agrarpartei)²¹, která vznikla na začátku 20. století, v roce 1905, za účelem obrany

²¹ blíže viz. ŠEBEK J.: Německé politické strany v Českých zemích, IN: Malíř J., Marek P.: Politické strany I. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861–1938, Brno 2005, str. 475-476

zemědělských zájmů: „*Die Bestrebungen den deutschen Landvolk aus dem Schlepptau landfremder politischer Parteien zu befreien und es zum Vertrauen auf die eigene Kraft zu erziehen, waren schon geraume Zeit vor dem Kriege vorhanden. Ein erstmaliger Erfolg war ihnen durch die Gründung der deutschen Agrarpartei beschieden ... In den schicksalsschweren Oktobertagen des Jahres 1918 zeigte sich aber, dass die deutsche Agrarpartei einen zu schwachen Unterbau hatte und dass die Führer ohne Rückhalt versagen. Damals litt das Landvolk schwerer als andere Stände unter den Kriegswirtschaftlichen Massnahmen.*“²²

Strana se orientovala především na velkostatkáře a velké vlastníky půdy. „Program strany vycházel z programových tezí agrárního hnutí v Německu a prosazoval především požadavek celní ochrany, oddlužení rolnické půdy a posílení agrárních korporací.“²³ Největší vliv měla strana v Čechách (v roce 1911 zde získala 15 křesel do říšské rady), slabší byla podpora na Moravě (2 křesla) a ve Slezsku (5 křesel).

Bund der Landwirte vznikl na území Československého státu jako poslední z aktivistických stran, byl založen 17. listopadu 1918 v České Lípě: „*Aus dem Kriegsnoten vorarbeiteten Boden erwuchs eine neue Bewegung, die zur Gründung des Bundes der Landwirte führte. In hellen Scharen schlossen sich der neuen Partei alle die an, denen die treue zur Scholle kein leeres Schalgwort war.*“²⁴

Již na počátku své existence vyvinula strana velkou organizační sílu, založila místní organizace a již ve dnech 22.–23. února 1919 (o mnoho dříve než jiné německé strany) uspořádala první zemský sjezd strany pro Čechy v Teplicích. Prvním bodem jednání byla právě politická situace v Československu.²⁵ Po komplikacích s budováním organizace na Moravě a ve Slezsku byl Bund der Landwirte jako celostátní strana založen až 21.–22. ledna 1920 v Praze.

²² NAČR: Fond: Svaz německých zemědělců, kart. 3, nedatováno

²³ ŠEBEK J.: Německé politické strany v Českých zemích, IN: Malíř J., Marek P.: Politické strany I. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861–1938, Brno 2005, str. 476

²⁴ NAČR: Fond: Svaz německých zemědělců, kart. 3, nedatováno

²⁵ blíže viz NAČR: Fond: Svaz německých zemědělců, kart. 5, 23. 2. 1923

Prvním předsedou strany²⁶ a zároveň jednou z výrazných osobností byl Franz Křepek, který měl velmi dobré vztahy s prezidentem Masarykem. Byl to právě Křepek, který měl velký vliv na nastolení aktivistického kursu BdL. Jako prvním se mu v německém parlamentním klubu podařilo zajistit spolupracovníky pro ideu aktivní politiky. Již v roce 1920 při své první návštěvě u prezidenta Masaryka zdůraznil nárok Němců na podílení se na vládě.

Druhou výraznou osobností strany byl Franz Spina. Působil jako profesor české řeči a literatury na německé univerzitě. Napsal řadu vědeckých prací o staročeské literatuře, byl členem mnoha vědeckých společností a od roku 1929 spoluzakladatelem a redaktorem vědeckého časopisu Slavische Rundschau. Jako profesor slavistiky a bohemistiky měl dobrý vztah k Čechům a zároveň jako správce venkovského statku měl velké pochopení pro venkovské obyvatelstvo. K Československu zaujal poměrně brzy pozitivní postoj a odmítal jakékoli snahy vedoucí k separatismu sudetských oblastí.

Zájmově se strana řadila do agrárního tábora, který vznikl na základě rozporů (tzv. cleavages) mezi zájmy měst a venkova. Do tohoto tábora patřil BdL společně s českými agrárníky.²⁷ společná jim byla ideologie agrarismu, která je „zvláštním sociálně-ekonomickým učením, které zdůrazňuje úlohu rolníka jako živitele národa. Zemědělství pokládá za nejvýznamnější složku národního hospodářství a selský stav za pilíř národní pospolitosti.“²⁸ Její kořeny lze nalézt jak v myšlenkách francouzských fyziokratů 18. století, tak v německé ideologii „Blut und Boden“ (krev a půda) zdůrazňující až mystický vztah k půdě. Pozice německého agrárního tábora však byla poněkud slabší než v případě českém. Přesto se BdL později stal nejsilnější německou stranou v Československu.

3.1.1 Parlamentní účast – Loajalita k Rakousku nebo Československu

Na konci války žili Němci, kteří se ocitli na území Československa, ve velkých obavách o svou budoucnost. Rovněž politické strany se musely rozhodnout, jak s novou situací naloží

²⁶ Franz Křepek byl předsedou strany 1918-1925, po něm vedl stranu 1925-1936 Franz Spina, 1936-38 převzal vedení Gustav Hacker, který stranu v roce 1938 rozpustil a přešel k SdP.

²⁷ od roku 1919 nesla strana název Republikánská strana československé venkova, po sloučení se slovenskou stranou v roce 1922 se přejmenovala na Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu

²⁸ HARNA J.: Republikánská strana, IN: Malíř J., Marek P.: Politické strany I. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861–1938, Brno 2005, str. 556

a vybrat si mezi loajalitou k starému mocnářství a nebo k mladé republice. Do podpisu mírové smlouvy ze St. Germain se Němci v Československu stále cítili být občany republiky Německé Rakousko. Němečtí poslanci zvolení roku 1911 do Říšské Rady zůstávali v Rakousku 21. října 1918 vyhlásili ve Vídni „samostatný německorakouský stát“, který si činil nárok na „územní svrchovanost nad celým německým sídelním územím, zejména též v zemích sudetských“.²⁹ Až s podpisem mírové smlouvy s Rakouskem 10. 9. 1919 v Saint Germain se čeští Němci definitivně stali občany Československa „*Musíme si býti vědomi, že podle daných poměrů, podle mírové smlouvy St. germainské, my Němci, žijící v této zemi, příslušíme k československému státu. To nemůžeme ani změnit, ani nám nic nepomůže, když stále budeme proti tomu protestovati a zaujímati stanovisko*“³⁰

Nejvyšším zákonodárným orgánem Československa se stalo Revoluční národní shromáždění československé, německé strany v něm z vlastní vůle zastoupeny nebyly. Potud tedy němečtí politici zachovávali loajalitu k Rakousku.

Svou loajalitu vůči Rakousku pak němečtí občané demonstrovali v následujících letech spíše nepoliticky a to bojem proti svrhávání pomníků Josefa II, za kterého se stavěl i BdL: „*A urážíte-li nejsvětější city, které chováme k některému vynikajícímu muži, - nechci jej nazvat Habsburkem nebo císařem, - a on byl skutečně přítelem lidu a také i čeští rolníci mají zajisté důvod svým způsobem jej uctívati, že jej alespoň neshazují z podstavce, neboť byl to císař Josef II., který i pro vás zrušil nevolnictví.*“³¹

Senátor za BdL Zuleger roku 1923 svým spolustraníkům připomínal, že již v roce 1918 radil Němcům jít do Prahy vyjednávat s Čechy, čímž by mohla být zajištěna německá samospráva: „*...dass er damals in Wien seinen Kollegen geraten habe, nach Prag zu kommen und mit den Tschechen zu verhandeln, damals hätten wir uns die Selbstverwaltung sichern können.*“³²

²⁹ BRÜGEL, J.W.: Češi a Němci 1918-1938, Praha 2006, str. 96

³⁰ Senátor BdL Zuleger 9.11.1920, <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/se/stenprot/015schuz/s015003.htm>

³¹ tamtéž

³² NAČR: Fond: Svaz německých zemědělců, kart. 12, 11. 1. 1923

Do obecních voleb v roce 1919, kterými Němci chtěli dát najevo německý podíl na celkovém obyvatelstvu (podle sčítání obyvatelstva z roku 1937 byli Němci se 3 358 559 občany dokonce početnější skupina obyvatelstva než Slováci s 2 479 381 občany³³) a neztratit samosprávu na svých územích, již BdL postavil své zástupce a de facto tak uznal existenci Československa.

Voleb do Národního shromáždění republiky Československé v roce 1920 se již německé strany zúčastnily, vědomy si toho, co zameškaly svou neúčastí v prvním tzv. Revolučním národním shromáždění. Nedostaly tak možnost ovlivnit podobu nejdůležitějšího zákona republiky, Ústavy a co vadilo především německým agrárářům, ani první zákony týkající se pozemkové reformy.

V roce 1920 si liberecká organizace BdL uvědomovala nutnost svého zastoupení v Národním shromáždění a proto přijala následující resoluci: *„Dnešní stav je už neudržitelný a musí být skončen. Proto musí Němci žádati, aby již do tohoto Národního shromáždění vstoupili němečtí zástupci. Je toho třeba, protože se tu projednává řada zákonů životní důležitosti. Tyto zákony (ústava, reforma pozemková, dávka z majetku, otázka válečných půjček, péče o válečné poškozené, zemědělské zákony) nesmí být schváleny bez německé spolupráce, Němci nemohou děle nečině přihlížet k těmto poměrům a spokojovati se s papírovými protestními resolucemi, které putují do koše bez povšimnutí.“*³⁴ BdL se tedy rozhodl respektovat novou republiku především z praktických důvodů.

Z loajality k Němcům a především rolníkům, aby mohl hájit jejich zájmy, rozhodl se Bund der Landwirte zúčastnit voleb. V nich strana získala 13 křesel v poslanecké sněmovně a 7 křesel v senátu a stala se tak druhou nejsilnější německou stranou, hned za svým největším rivalem, Německou sociální demokracií³⁵. Ještě 19. listopadu 1920, v době, kdy senátor Zuleger vyzýval v senátu ke spolupráci Čechů s Němci, se zemské vedení strany v České Lípě usneslo, že bude požadovat především přísnou národnostní politiku: *„Die Landesparteileitung ist sich aber auch darüber klar, dass vor allen eine streng nationale Politik betrieben werden muss und ersucht die verehrliche Reichsparteileitung den Klub der Senatoren und*

³³ VODIČKA, K.: Politický systém České republiky: historie a současnost, Praha, Portál, 2003

³⁴ NAČR: Prezidium ministerstva vnitra, fond 225, kart. 10, sl. 12, 1920

³⁵ Německá sociální demokracie získala v roce 1920 ve volbách 31 křesel v poslanecké sněmovně a 16 v parlamentu

Abgeordneten des BdL den Wunsch und das Ersuchen zu übermitteln in der gegenwärtigen Lage nicht in ester Linie eine Wirtschaftspolitik, sondern eine strenge, rücksichtslose nationale Politik zu betreiben.“³⁶

Mezi loajalitou vůči Rakousku a vůči Československu si tedy BdL již vybral svým vstupem na parlamentní půdu. Učinil tak ale spíše z praktických důvodů, aby mohl na parlamentní půdě hájit zájmy svých, německých voličů a zabránit tomu, aby ve státě vznikaly zákony bez spolupráce s Němci a někdy i proti nim. Všeobecně tedy strana v této době vnímala svou roli spíše jako ochránce Němců před většinovým státním národem československým.

Již od počátku však strana požadovala účast na vládě a zasazovala se o spolupráci s českými stranami, nejbliže pochopitelně měla k českým agrárikům. Z německých stran jim byli nejbliže Němečtí křesťanští sociální demokraté (DCSVP), strana, v níž se také velmi záhy počalo formovat aktivistické křídlo.

V parlamentu se německé strany spojily v německém parlamentním svazu, který však byl v roce 1922 rozpuštěn, čehož BdL zpočátku hluboce litoval a vyzýval k další spolupráci německých stran: *„Die Sprengung des deutschen parlamentarischen Verbandes wird auf das tiefste bedauert. Den Abgeordneten und Senatoren wird nahe gelegt, sich unter keinen Umständen in irgend eine Verbindung mit irgend welcher deutschen Partei zu einer Untergruppe einzulassen, sondern möglichst zu trachten, in irgend einer Form ein Zusammenarbeiten aller deutschen Parteien im Parlamente herbeizuführen.*“³⁷

Po rozpadu německého parlamentního svazu se jednotlivé německé strany počaly dělit na aktivistické a negativistické. Bund der Landwirte se definitivně rozhodl pro politiku aktivismu v roce 1923. Nejednalo se na rozdíl od negativistických stran o politiku hesel a protestů, ale o pozitivní politiku, aktivní práci ve státě, politiku drobné práce, jak ji propagoval místopředseda strany, Franz Spina. Již v roce 1921 tak BdL proklamoval:

³⁶ NAČR: Fond: Svaz německých zemědělců, kart. 2, 19. 11. 1920

³⁷ NAČR: Fond: Svaz německých zemědělců, kart. 12, Kreisparteileitung des Bundes der Landwirte, Eger, dopis adresovaný Reichsparteileitung des Bundes der Landwirte in Böhmisches Leipa, Eger 11.12.1922, G. Zl. 216/22

„... že rolnictvo nehodlá býti proti republice, že chce spolupracovati v tomto státu, ve kterém se nalézá domovina jeho.“³⁸

V roce 1923 ve veřejném řečnickém duelu Lodgmana, předsedy Německé národní strany a hlavního představitele negativismu, a Spiny v Žatci, potvrdil místopředseda BdL toto rozhodnutí a poukázal na to, že základ aktivismu agrární strany leží v politice všedního dne: „Nezbývá nám prozatím nic jiného než tuto vznešenou a slavnou ideu sebeurčení odložit do slovné truhlice našeho srdce. Chladný pohled na skutečné pohledy nás všechny, lhostejno, zda jsme negativisty či aktivisty, přivádí do kontaktu se státem, a máme tudíž povinnost dávat přednost dosažitelnému před nedosažitelným ... My rolníci provozujeme politiku všedního dne, jsme totiž lidmi všedního dne.“³⁹

3.2 První program strany

V programu z roku 1920 žádal [Bund der Landwirte] kromě sebeurčení ještě rozpuštění stálého vojska, přiměřené zastoupení ve vládě a v úřadech, revizi zákonů, samosprávu obcí v národnostně jednotných správních okresech. Program odpovídal vzepjaté době, byl nerealistický prakticky ve všech bodech, včetně požadavku na zastoupení ve vládě. K podílení na vládní moci bylo potřeba projevit státotvorný postoj (jak to formuloval T.G. Masaryk) a nikoli požadovat sebeurčení.⁴⁰

Právě právem na sebeurčení se však po první světové válce oháněl kdekdo. Německý parlamentní svaz, jehož byl BdL zpočátku členem, dokonce zaslal stížnost Radě společnosti národů do Ženevy za porušování smlouvy ze St. Germain a práva národů na sebeurčení. „Die unterzeichneten Vorstandsmitglieder des Deutschen Parlamentarischen Verbandes ... führen in Namen ihrer Parteien ... Beschwerde gegen die Art und Weise wie im Widerspruche mit den klaren Bestimmungen des Vertrages von St. Germain ... die in der Tschechoslowakei einverleibten nationalen Minderheiten in kultureller Weise bedrückt, in ihren

³⁸ NAČR: Prezidium ministerstva vnitra, fond 225, kart. 10, sl. 11, 24. 2. 1921

³⁹ Prager Presse 20.2.1923, citováno podle: Brügel, J.W.: Češi a Němci 1918-1938, str. 242

⁴⁰ BROKLOVÁ, E: Politická kultura německých aktivistických stran v Československu 1918-1938, Praha 1999, str. 72

*wohlbegründeten Rechten verkürzt und in materieller Beziehung um ihren ehrlichen erworbenen Wohlstand gebracht werden.*⁴¹

Ve svém programu Bund der Landwirte přijal existenci Československého státu jako fakt vzniklý v následku první světové války a označil jej za umělý výtvar „*nicht natürlich gewordene, sondern künstliche Gebilde*“⁴². V národnostních otázkách však požadoval Bund der Landwirte především rovnoprávnost všech národů ve státě zastoupených. „*Ihre [des Staates] Aufgabe ist es, nun mehr, die Fehler der Geschichte wieder gut zu machen und den Staat derart einzurichten, dass jeder Staatsbürger gleich-viel, welcher Volkszugehörigkeit, gleiche Rechte genießt ...*“⁴³

Hospodářská část programu se orientovala na ochranu zájmů voličů BdL, maloročníků. Strana uznávala nutnost provedení pozemkové reformy a slibovala zasadit se o rozparcelování velkostatků pro válečné invalidy a zemědělské dělníky. Tím si slibovala získání voličů z těchto sociálních skupin. Podobně jako česká agrární strana se snažila neprofilovat jako strana zaměřená na jeden zemědělský stav, ale jako strana hájící zájmy celého (německého) venkova. „*Der Name der Partei Bund der Landwirte hat sich begrifflich als zu eng erwiesen, da die Partei dem gesamten Landvolk, also nicht nur den eigentlichen Landwirten, ein Hort sein und auch alle an sich heranziehen will, die sich geistig und seelisch mit dem Landvolke verbunden fühlen und in ihm den Unterbau des Volksganzen erblicken.*“⁴⁴

V sociální části svého programu tedy strana prosazovala ochranu všech venkovských skupin, nejen rolníků ale i inteligence, řemeslníků a živnostníků. Bojovala například za zrovnoprávnění průmyslu a zemědělství a naopak diferenciaci v sociálně-politické pomoci. „*Die Bedürfnisse des Landvolkes auf sozialpolitischem Gebiete weichen von denen der Stadt- und Industriebevölkerung ab. Deshalb wird die bis jetzt beliebte schablonenmässige Lösung sozialpolitischer Fragen abgelehnt.*“⁴⁵

⁴¹ NAČR: Fond: Svaz německých zemědělců, kart. 13, nedatováno

⁴² Parteigrundsätze des Bundes der Landwirte, der Partei des christlich-deutschen Landvolkes, NAČR: Fond: Svaz německých zemědělců, kart. 3, nedatováno

⁴³ tamtéž

⁴⁴ tamtéž

⁴⁵ tamtéž

V kulturní části strana požadovala svobodu náboženského vyznání a plnou samosprávu náboženských záležitostí, odmítala státní monopol v otázkách školství a požadovala samostatnost německých škol. „*Die Unabhängigkeit der deutschen Schule, namentlich der Pflichtschule, ist daher die oberste Forderung des deutschen Landvolkes.*“⁴⁶ Dále strana navrhovala odlišit školství v zemědělských oblastech a zaměřit je na reálné potřeby a praktické dovednosti.

BdL si však nepřál, aby jeho stranický program byl ztuhlý a neměnný, naopak, měl se přizpůsobovat poměrům, aby byl schopen na obranu svých voličů rychle reagovat. „*Im überigen muss aber das Parteiprogramm in den Einzelheiten stets den jeweiligen Verhältnissen angepasst werden, damit die Partei nicht erstarre, sondern jung, tatkräftig und schlagfertig bleibe. Nichts schlimmeres könnte ihr zustossen, als dass sie sich in ein selbstgefertigtes Netz für unabänderlich gehaltener Glaubenssätze verstricke.*“⁴⁷

Ve svém programu tedy strana vyjádřila loajalitu se státem tím, že přijala jeho existenci jako fakt a spíše než na jeho zničení se zaměřila na jeho reformu k obrazu svému. V otázkách národnostních, kulturních a školských se BdL zaměřil především na hájení zájmů německých. V sociální oblasti, pak kladl důraz především na zájmy svých voličů, zemědělců.

⁴⁶ tamtéž

⁴⁷ tamtéž

4 LOAJALITA K VOLIČŮM – NĚMCŮM

Tím, že se Bund der Landwirte rozhodl pro aktivistickou politiku, vyřešil otázku svého vztahu ke státu a dilema dvojí loajality, loajality vůči Rakousku nebo Československu. Po počátečních národnostních bouřích se život ve státě de facto ustálil a bylo na čase začít provádět reálnou politiku.

Kromě toho, že voliči BdL byli zemědělci (v této oblasti by se tedy politika BdL mohla shodovat s politikou vládní agrární strany), byli to také Němci. A zde se oficiální politika státu poněkud rozcházela s požadavky německého obyvatelstva. Za oficiální národ Československa byl označen neexitující národ „československý“ a sami Němci vnímali Československo spíše jako stát Čechů potažmo Slováků než jako svůj stát vlastní. V okamžiku, kdy státní politika jakýmkoli způsobem znevýhodňovala Němce, představovalo to pro BdL další dilema.

Kamil Krofta, český politik, historik a diplomat například ve své přednášce vydané pod názvem *Němci v československém státě* (1937) říká: *„Byvši vytvořena příslušníky československého národa, jejich vůlí a prací, jejich zásluhami a obětmi, podle jejich tužeb a ideálů, jest [republika] určena především k tomu, aby jim dala možnost žítí plným životem národním. To jim dává jistě zvláštní práva na tento stát a v tomto státě, práva, na něž nemohou míti nárok příslušníci jiných národů, kteří zčásti žijí na tomto území, ale jinde mají své vlastní státy a tím i možnost plného a svobodného rozvoje svých sil a schopností.“*⁴⁸

BdL si tak v jistých situacích musel vybírat mezi tím, jestli bude schvalovat státní politiku i když ji bude považovat za nespravedlivou, zvyhodňující většinový československý národ oproti Němcům ve smyslu Kroftových slov, nebo jestli se postaví za své voliče. Strana si zvolila možnost druhou, obranu svých vlastních voličů.

Jako aktivistická strana si BdL na rozdíl od stran negativistických, jejichž jediným cílem bylo rozbití státu, zvolil spíše cestu konstruktivní kritiky a snahu o nalezení nápravy parlamentní cestou.

⁴⁸ KROFTA, K.: *Němci v československém státě*, Praha 1937, str. 7

I v BdL se však našli tací, kteří se svou obranou německých zájmů zašli až příliš daleko a jejich činy si v ničem nezapadaly s pokusy stran negativistických.

Především poslanci BdL Hanreich a Mayer byli známi svou extrémní rétorikou a akcemi namířenými proti československému národu a státu samotnému. „Dne 6. ledna 1921 odpoledne mluvil poslanec Dr. Jiří Hanreich v Olbramovicích na veřejné schůzi Bund der Landwirte a prohlásil mezi jiným, že Československá republika nemůže mít dlouhého trvání, Německo, že dosáhne pomoci Ruska opět své bývalé síly a pak běda těm, kteří nás bičují a šlapou naší kulturu.“⁴⁹ Se svými provokativními řečmi poslanec Hanreich pokračoval i v dalších letech „Na krajském sjezdu německých zemědělců ve Znojmě pronesl poslanec Hanreich ... dne 4. února 1923, že pozdravuje shromáždění v zastoupení těch, kdož si po převratu přísahali, že chtějí zůstat u Rakouska. Jižní Morava je zvláštní zemí, která musí mít svoji vládu a není to ani Brno, ani Praha, ku kterému místu to táhne. Jejich centrem je jediné Vídeň.“⁵⁰

Životopisec Roberta Mayr-Hartinga, předsedy německých křesťanských sociálů, Hans Schütz popisuje právě poslance Mayera a Hanreicha, jako ty, kteří tíhli spíše k nacionalistovi Lodgmanovi, než k aktivistickým politikům vlastní strany Křepkovi a Spinovi: „Es gab auch beim Bund der Landwirte prominente Parteileute, die eher zu Lodgman neigten als zu Křeppek und Spina, etwa der Egerländer Josef Mayer und der Südmährer Georg Hanreich.“⁵¹

V roce 1921 při příležitosti výročí založení republiky byl mezi německými obyvateli ve jménu BdL rozšiřován leták, který Němce dokonce vyzýval, aby při nejbližší možné příležitosti se zbraněmi utekli do Maďarska a zde vytvořili protičeské legie, jehož autorem měl být právě Josef Mayer.⁵² Jak se však později ukázalo, nejednalo se výjimečně o akci poslance Mayera, ale iniciativu bratří Hoidenů z Kašperských Hor.⁵³ Vzhledem k veřejnému vystupování poslance Mayera se však jednalo o akci, která mu mohla snadno být připsána.

49 NAČR: Prezidium ministerstva vnitra, fond 225, kart. 10, sl. 11, návrh na trestní stíhání poslance Hanreicha, nedatováno

50 NAČR: Prezidium ministerstva vnitra, fond 225, kart. 684, sl. 47, 4.2.1923

51 SIEBT F., Lebensbilder zur Geschichte der böhmischen Länder 4, München 1981, str. 274

52 NAČR: Prezidium ministerstva vnitra, fond 225, kart. 10, sl. 10, č. 67, Eger 28.10.1921

53 NAČR: Prezidium zemského úřadu, fond 207, kart. 66, sl. 21, 1922

Bund der Landwirte se v následujících letech s rebelujícími poslanci vypořádal. Například poslanec Mayer byl nakonec v roce 1928 ze strany za kritiku vládní politiky BdL vyloučen⁵⁴ a založil vlastní stranu, „Sudetoněmecký zemědělský svaz“, s níž v roce 1929 kandidoval do parlamentu společně s nacionalistickou DNP (Deutsche Nationalpartei)⁵⁵.

Kromě excesů svých vlastních členů však strana i jako celek v prvních letech činila různé akce, které mohly být považovány za protistátní. Například návrhy na odtržení Chebska (volební obvod poslance Mayera) a jeho připojení k Německu „... *zvláště akce pro odtržení Chebska od našeho státu živena jest hlavně představiteli Svazu německých rolníků /Bundu der Landwirte/*“⁵⁶

Na své schůze pak zval i nacionální poslance z Německa, jako například Dr. Von Volkman, ředitele „Reichslandsbundu“ v Berlíně. 15. ledna 1923 pronesl tento poslanec na zasedání strany projev, ve kterém sliboval, že Němci vždy zůstanou spojeni nehledě na hranice a citoval z díla spisovatele Conrada Ferdinanda Meyera „Huttens letzte Tage“: „*Geduld! Es kommt der Tag, da wird gespannt. Ein einig Zelt ob allem deutschen Land! Geduld! Wir stehen einst um ein Panter. Und wer uns scheiden will, den morden wir! Geduld! Ich kenne meines Volkes Mark! Was langsam wächst, das wird gedoppelt stark. Geduld! Was langsam reift, das altert spat! Wann andre welken, werden wir ein Staat.*“⁵⁷

Přestože na základě tohoto projevu byla přítomnost Dr. von Volkmana v Československu označena jako nežádoucí, byl v roce 1925 Svazem německých zemědělců opět zván do Československa, do Karlových Varů na zasedání strany⁵⁸.

Jistý ministerský rada k loajalitě BdL roku 1922 poznamenal: „*Ačkoli nelze tvrditi, že by stanovisko organisace Bund der Landwirte k státu Československému a jeho zřízením bylo loyální, tak přece nebyl dosud zjištěn žádný konkrétní případ, který by odůvodňoval*

⁵⁴ NAČR: Prezidium ministerstva vnitra, fond 225, kart. 347, sl. 8, 20.5.1928

⁵⁵ Společně tak získali 7 křesel v poslanecké sněmovně, v senátu jim žádné křeslo nepřípadlo

⁵⁶ NAČR: Prezidium zemského úřadu, fond 207, kart. 66, sl. 22, č. 8, nedatováno

⁵⁷ NAČR: Prezidium ministerstva vnitra, fond 225, kart. 684, sl. 24, č. 19, 25.4.1923, č.j. 210/23/res. Dr. Von Volkman z Berlína, zákaz visa do Č.S.R.

⁵⁸ NAČR: Fond: Svaz německých zemědělců, kart. 2, Dir. V. 294, dopis Dr. Von Volkmana adresovaný vedení strany, 3.3.1925

podezření, že agitace organizací tou mezi německým zemědělským obyvatelstvem vyvíjená sledovala cíle protistátní.“⁵⁹

Bund der Landwirte, ačkoli strana aktivistická, sahal občas i k extrémně nacionalistickým činům, především však ve své rétorice. V praktické politice se zaměřoval spíše na pomoc svým voličům, zemědělcům a dalším stavům v jejich každodenních problémech.

4.1 Voliči BdL, členská základna

BdL měl velmi pevnou organizační strukturu a svou členskou základnou se řadil k člensky nejpočetnějším německým občanským stranám. Pokud bychom věřili řečem regionálních vůdců strany, byl by BdL se svými údajnými 200 000⁶⁰ členy dokonce stranou nejsilnější⁶¹. Skutečné číslo sice bylo o hodně menší, v roce 1919 mohla mít strana asi 70 000 členů a po připojení moravské organizace asi 100 000, přesto byl BdL po oslabení členské základny sociální demokracie německou občanskou stranou s největším počtem členů. Slabé bylo však zastoupení žen v řadách členů BdL, jednalo se o pouhých 2%.⁶²

O sociální struktuře členů strany sice nemáme přesné celostátní údaje, přesto si však jistou představu můžeme udělat i na základě údajů chebské organizace, jež mezi roky 1919-1920 měla asi 21 000 členů. Z nich se jednalo o 10 638 rolníků, 4895 baráčníků, 1891 dělníků, 1663 řemeslníků, 498 obchodníků, 280 učitelů, 98 lesníků, 72 úředníků, 32 duchovních a 196 osob jiného povolání. Přesto, že se sociální složení členů jiných regionálních organizací strany podle hospodářského zaměření kraje lišilo, jsou tato čísla dokladem toho, že se strana neorientovala čistě na rolníky, jak ostatně sama neustále

⁵⁹ NAČR: Prezidium zemského úřadu, fond 207, kart. 66, sl. 21, K č.: 21.111, 15.8. 1922

⁶⁰ Deutscher Landbote 26. 4. 1919

⁶¹ Německá sociální demokracie měla v roce 1920 před oštěpením komunistů 120 000 členů (tento počet se po krizi ustálil na 80 000) a Němečtí křesťanští sociálové měli v roce 1923 44 000 členů.

⁶² Blíže viz: Mitgliederentwicklung und Sozialstruktur IN: LINZ, N.: Der Bund der Landwirte in der Ersten Tschechoslowakischen Republik, München, 1982, str. 199-202

proklamovala. „*Der Bund der Landwirte ist die Partei aller Bauern, der grossen und kleinen, aber auch die Vertretung aller übrigen am Lande lebenden Stände.*“⁶³

Jak dokazuje i kandidátka strany do senátních voleb ve volebním okrese Mladá Boleslav/ Jungbunzlau, všichni kandidáti strany byli právě zemědělci.⁶⁴

4.2 Témata rozdělující národy ve státě

Československo bylo mladou demokracií a problémů, se kterými se muselo od svého počátku potýkat nebylo málo. Jedním z problému byla otázka menšin a vztahu státu k nim. Ačkoli Ústava zajišťovala všem menšinám ve státě rozsáhlá práva, nebylo v reálné politice se všemi národy ve státě nakládáno stejně. Největší menšinou v Československu byli Němci a jako takoví se uměli hlasitě ozvat, když se jim státní politika nezdála spravedlivá.

Voliči BdL pocítovali jako nejpalcivější právě otázky týkající se jejich praktického života. Venkovský lid, jakožto konzervativní prvek, nesahá k radikálním řešením, není-li přímo ovlivněna jeho práce. Jaroslav Radosta, rodák z pohraničí (*1922 Šatov), v novinovém interview na téma „Vyrovnaní Čechů“ vzpomínal na reakci místních obyvatel na radikalizaci pohraničí ve třicátých letech: „*Jen sedláci, to mohu potvrdit, ty měli spíš strach. Věděli, že z toho nebude nic dobrého.*“⁶⁵

Bund der Landwirte byl tedy jako jeho voliči stranou konzervativní a jak již bylo řečeno výše, na počátku dvacátých let se k státu nechoval příliš loajálně především ve svých občasných rétorických excesech, v praktické politice pak spíše schvaloval politiku vládní. Ovšem pouze do té míry, pokud se nejednalo o témata, která byla pro jeho voliče zásadní, o témata ovlivňující běžný život německého venkovského obyvatelstva. BdL si tak musel jednoznačně vybrat, jestli bude stát za státní politikou, nebo hájit zájmy německého národa v Československu především v těchto otázkách: v otázce jazykové, školské a v otázce národnostního rázu pozemkové reformy.

⁶³ NAČR: Prezidium ministerstva vnitra, fond 225, kart. 459, sl. 19, 7. 10. 1924, též NAČR: Prezidium ministerstva vnitra, fond 225, kart. 10, sl. 12, zvýraznění v originále

⁶⁴ NAČR: Fond: Svaz německých zemědělců, kart. 2, nedatováno, viz příloha 7.3

⁶⁵ RADOSTA J., novinové interview na téma „Vyrovnaní Čechů“, zvukový záznam, Dolnorakouská zemská výstava 2009, Česko.Rakousko.Rozdělení, odloučení, spojení

4.2.1 Jazyková otázka

Jazyk je nejdůležitějším znakem národnosti a proto je pro každý národ jazyková otázka jednou z nejdůležitějších. Tak jako Češi v rakouské monarchii bojovali za zrovnoprávnění němčiny s češtinou alespoň na území Českých zemí, představoval boj za jazykovou rovnoprávnost i velký problém pro Němce v Československu.

Jelikož si Češi sami ještě pamatovali, jak velký problém jazyková otázka představovala, snažili se těmto problémům částečně vyvarovat. Prezident Masaryk ve Washingtonské deklaraci ze dne 19. října 1918 sliboval, že *„práva menšiny budou chráněna poměrným zastoupením; národní menšiny budou požívatí rovných práv.“*⁶⁶

Otázkou ovšem je, jestli tato idea rovnoprávnosti byla v Československu skutečně dodržována, jestli stát Němcům v Československu zajistil lepší podmínky v otázce jazykové, než jaké měli Češi v rakouské monarchii nebo naopak, jestli byla prvorepubliková národnostní politika pokusem o vymýcení Němců, jak ji negativisté interpretovali.⁶⁷

Československo bylo označeno za národní stát, i když v něm žilo velké množství příslušníků národů jiných. Němci si toho byli vědomi a neopomínali to Čechům připomínat. *„V přestupném roce 1920 a to v přestupný den samý, dne 29. února, stanovilo revoluční Národní shromáždění, kde nebylo ani jednoho Němce, českou státní řeč v důsledku fikce národního státu, a to je vaším osudem. Národní stát a národnostní stát nejsou přece žádné právnícké pojmy a vaše vlastní sčítání lidu usvědčuje vás ze lži, neboť ukázalo, že v tomto státě žije 6,3 milionů Čechů a 6,7 milionů jinojazyčných lidí.“*⁶⁸

Problematický byl především sám fakt, že oficiálním jazykem Československa byl stanoven neexistující jazyk československý. I prezident Masaryk si uvědomoval, že zde musí existovat oficiální jazyk pro praktické potřeby administrace, nikoliv však státní jazyk. *„V době projednávání ústavního zákona se v této záležitosti dostal do napětí s českými nacionalisty a kompromis nakonec spočíval v tom, že byl prohlášen neexistující idiom*

⁶⁶ MASARYK, T.G.: Declaration of Independence of the Czechoslovak Nation by its provisional Government, Washington 19. 10. 1918

⁶⁷ blíže k jazykové otázce viz: KUČERA, J: Minderheit im Nationalstaat : die Sprachenfrage in den tschechisch-deutschen Beziehungen 1918-1938, München, 1999

⁶⁸ <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/se/stenprot/011schuz/s011005.htm> 11.3.1926

(československý jazyk) za „oficiální státní jazyk“.⁶⁹ V Československu žilo více Němců než Slováků, a tak jediným způsobem jak předejít výtkám, bylo spojit oba příbuzná jazyky v jeden.

V praxi to znamenalo, že oficiální vnitřní úřední řeči, kterou se dorozumívaly úřady mezi sebou, byla čeština a slovenština. Problematická pak byla situace menšin. Z praktických důvodů nebylo možné, aby byl vnitřním úředním jazykem stanoven další jazyk. I přes velký počet Němců žijících na území Československa, navíc v některých oblastech ve vysoké koncentraci, nebyla němčina oficiálním jazykem pro vnitřní úřední styk.

Jazykovým zákonem se českoslovenští politici začali zabývat již brzy po vzniku republiky. Právě jazyk byl centrálním problémem emancipačního boje malých evropských národů, bojem, který Češi a Slováci během první světové války vybojovali. Nyní nechtěli svou příležitost propásnout a pustili se rychle do práce.

Úkol byl svěřen v červenci 1919 ministerstvu vnitra, které svůj návrh předložilo vládě. Ta jej 2. prosince 1919 schválila. Následně byl zákon schválen 29. února 1920 poslanci Revolučního národního shromáždění, tedy parlamentem, ve kterém nebyli přítomni zástupci žádné z menšin. Trvalo ovšem téměř šest let, než byl zákon proveden v zákonu stanoveným nařízením. Jak píše Jaroslav Kučera, téměř šestiletá nejistá právní situace vytvořila dostatečný prostor pro svévolné výklady a pochybné manipulace, což v českých Němcích vzbuzovalo nejistotu.⁷⁰

Legislativně byla jazyková otázka dořešena až v roce 1926. Konkrétně bylo vládní jazykové nařízení vydáno 3. února 1926. Nebylo ovšem konzultováno s národnostními menšinami v Československu, ačkoli tak předseda vlády Švehla sliboval, což zdvihlo vlnu kritiky. „*Před několika dny tedy byla uveřejněna prováděcí nařízení k tomuto zákonu, aniž by Němci byli přibráni k poradám, jak jim to jasně a zřetelně slibil pan ministr Švehla, že tento zákon projde ústavním výborem, že Němci budou přibráni k poradám, dříve než vyjde*

⁶⁹ LEONCINI, F.: Národ a demokracie v Masarykově projektu „Nová Evropa“, IN: První světová válka, moderní demokracie a T.G. Masaryk, sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference pořádané Ústavem T.G. Masaryka ve dnech 22.-24. září 1994 na zámku v Liblicích u Mělníka, Praha 1995, str. 29

⁷⁰ KUČERA, J: Minderheit im Nationalstaat : die Sprachenfrage in den tschechisch-deutschen Beziehungen 1918-1938, München, 1999, str. 73

*prováděcí nařízení k tomuto zákonu.*⁷¹ Když se po prázdninách sešel 16. února 1926 opět parlament, němečtí poslanci dali své výtky hlasitě najevo: „*Pryč se Švehlou, který slíbil, že prováděcí jazyková nařízení před vyhlášením předloží výboru sněmovnímu!*“⁷²

Zákon samotný byl tedy schválen parlamentem bez účasti německé menšiny a dalších národnostních skupin, tedy ne zcela demokraticky a potřebné nařízení bylo vydáno opět bez konzultace s menšinami. Není se tedy čemu divit, že Němci od začátku zákon vnímali jako nespravedlivý.

Co se týkalo vnější úřední řeči, tedy té, kterou se dorozumíval občan s úřadem a úřad s občanem, zde nebyla situace Němců tolik kritická. V oblastech, kde Němci tvořili kvalifikovanou menšinu, tedy více než 20% obyvatelstva se mohli s úřadem dorozumívat německy a rovněž v němčině obdrželi případné odpovědi na svoje žádosti. Problematické však byly oblasti, kde nebyla tak vysoká koncentrace německého obyvatelstva. Vyskytovaly se však i další specifické problémy. Občan se sice mohl obracet na úřady ve svém jazyce, pakliže žil v obci s kvalifikovanou menšinou. Jestliže však záležitost, se kterou se na soud případně jiný úřad, obracel, spadala do působnosti jiného okresu, bylo toto právo značně omezeno, ne-li mu přímo upřeno. „*Krajský soud v Plzni rozhodl, že nikdo, kdo bydlí mimo oblast krajského soudu plzeňského, nesmí žalovati anebo jednati u krajského soudu v Plzni v německé řeči. Soud staví se na neuvěřitelné stanovisko, že němčina jest jen pro toho úřední a jednací řeči, kdo bydlí v onom okresu. Když tedy na př. Němec z Chebu chce podati žalobu u sousedního okresního soudu ve Wildsteině, musí tak učiniti česky. Pánové, jestliže snad Němec z Teplíc, to platí však pak pro všechny ostatní úřady, má něco činiti u okresního hejtmánství v Liberci, tak může jednati jen v české řeči.*“⁷³

Až 90% Němců mohlo se svými úřady komunikovat v německém jazyce, a tak klidně prožilo celý svůj život v Československu, aniž by kdykoli pocítilo potřebu naučit se česky. Čeština dokonce ani nebyla na německých školách povinná, ačkoli se o to nejprve Češi, později i Němci zasazovali (viz následující kapitola).

⁷¹ <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/se/stenprot/011schuz/s011005.htm> 11.3.1926

⁷² <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/007schuz/s007003.htm> 16. 2. 1926

⁷³ posl. BdL Heller, 9.11.1920, <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/se/stenprot/015schuz/s015001.htm>

Problematická tak byla jazyková otázka především v případě úředníků, kteří museli na základě jazykového zákona složit povinně zkoušku z oficiálního státního jazyka. Prováděcí nařízení, které ustanovilo jazykovou zkoušku jako povinnou pro všechny úředníky, stanovilo, že „*nur diejnigen Bewerber zugelassen werden sollten, die der Staatssprache mächtig genug waren, um selbstständig und auch in der Sache richtig auch das Amt oder den Dienst auszuüben und mit den Parteien zu verhandeln.*“⁷⁴

Zatímco Češi se však za dlouhou dobu soužití s Němci uvnitř monarchie německy povětšinou naučili, u českých Němců toto nebyvalo pravidlem. „*Vytýkáte-li nám: Vaši páni ve Vídni s námi také nemluvili česky, nu, až budeme v českém státě dvě stě roků, pak budou naši zástupci také umět česky. U vás tomu tak bylo, že většina vašich zástupců rozuměla německy. U nás je tomu naopak, my vám nerozumíme a jest tedy jednání ve výboru nebo v konferenci předsedů nemožno, když ani nerozumíme, o co jde. To není s vaší strany nadcházení nám nebo národní vlažnost, učiníte-li nám tento malý ústupek, není to vlastně ústupek, bylo by to spíše ústupkem české straně, že bychom se mohli s Vámi dorozumět. Z toho hlediska musí vám být lehko odstraniti z cesty všechny překážky, jež nám v té věci v cestě stojí, chceme-li vůbec společně pracovati. Chcete-li s námi pracovali, jest to předpokladem, má-li váš stát trvati a prospívati, abyste netoliko chtěli pracovati spolu s jinými národnostmi, nýbrž o to se také snažiti. Doufám, že i v této otázce bude možno nalézt cestu, bude-li na druhé straně dobrá vůle.*“⁷⁵

Němečtí úředníci tvořili 7,4% celkového německého obyvatelstva. Němci se navíc považovali, vzhledem ke svým vlastnostem, jakými je například pečlivost a pořádnost, za předurčené k úřednické dráze a tak podíl úředníků na německém obyvatelstvu byl dokonce vyšší než v případě Čechů, kde úředníci tvořili pouze 6,2%. Tato problematika se tedy týkala nemalé části obyvatelstva čítající až 220 053 obyvatel.⁷⁶

Navíc se jazyková nařízení nevztahovala pouze na úředníky v pravém slova smyslu. Jazykovou zkoušku z oficiálního státního jazyka museli složit i příslušníci jiných profesí, jako

⁷⁴ KUČERA, J: Minderheit im Nationalstaat : die Sprachenfrage in den tschechisch-deutschen Beziehungen 1918-1938, München, 1999, str. 258

⁷⁵ sen. BdL Zuleger, 9.11.1920, <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/se/stenprot/015schuz/s015003.htm>

⁷⁶ blíže viz: MACHÁČKOVÁ J., MATĚJČEK J.: Sociální pozice národnostních menšin v českých zemích 1918-1938, Opava 1999, str. 165

státní notáři, tlumočníci, geometři, horní inženýři a obvodní a městští lékaři. Tak například městský lékař z Liberce musel ovládat češtinu, i když jí třeba za celý život při vykonávání své praxe nepotřeboval. A zde byl hlavní zdroj konfliktu. Pro mnoho Němců znamenala tato nařízení přímé existenční ohrožení.

Ústava z roku 1920 v hlavě šesté (Ochrana menšin národních, náboženských a rasových, § 128) stanovila následující: „*Rozdíl v náboženství, víře, vyznání a jazyku není žádnému státnímu občanu republiky Československé v mezích všeobecných zákonů na závadu, zejména pokud jde o přístup do veřejné služby, k úřadům a hodnostem, aneb pokud jde o vykonávání jakékoli živnosti nebo povolání.*“⁷⁷ Němci tedy měli podle ústavy zajištěn stejný přístup k úřadům a do veřejné služby. Díky jazykovému zákonu však praxe vypadala poněkud jinak.

Němečtí úředníci, kteří nebyli schopni jazykovou zkoušku složit, byli často nahrazováni úředníky českými. Kromě toho, že tímto způsobem přišel německý zaměstnanec o svou práci, byla tato praxe německých obyvatelstvem vnímána jako počesťování ryze německých oblastí. Takovýto nový zaměstnanec navíc obvykle přišel s celou rodinou a dětmi. Pro ně pak bývala vybudována česká škola, další pro Němce palčivé téma (viz následující kapitola). Například senátor BdL Luksch uváděl v roce 1926 jeden příklad za všechny: „*Znám jeden případ ve svém vlastním volebním okrese Moravské Třebové. Tam prý nyní jeden z posledních německých úředníků, okresní soudce sám, ačkoli okres má 95 % německého obyvatelstva, byl přeložen a na jeho místo přišel prý Čech s několika dětmi.*“⁷⁸

Podle Kučery však nebyly jazykové zkoušky prováděny v místech, kde nebyl dostatek pracovních sil. Někteří Němci si tak mohli zachovat svá místa, i když češtinu neovládali. „*Den Kurs auf eine Vorrangstellung des Tschechischen als der allgemeinen ... Vermittlungssprache der inneren Amtsführung gab man jedoch nicht auf; dieser fand seinen Ausdruck vor allem in verstärkten Ansprüchen an den Bewerber um den Staatsdienst, tschechisch zu beherrschen. In der Befürchtungen jedoch, diese Bedingung könnte einen Mangel an qualifizierten Kräften in den Grenzgebieten zur Folge haben, empfahl die interministerielle Sprachkommission schließlich, von einem Nachweis der Kenntnis der*

⁷⁷ Ústava republiky Československé, Praha 1920, Hlava šestá, Ochrana menšin národních, náboženských a rasových, § 128, 2

⁷⁸ <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/se/stenprot/011schuz/s011005.htm> 11.3.1926

*tschechischen Sprache vorläufig abzusehen; die Bewerber um den Staatsdienst waren lediglich dahingehend zu informieren, daß in Zukunft von ihnen derartiger Nachweis verlangt würde, um definitiv zu Staatsbeamten ernannt werden zu können.*⁷⁹

Zaměstnanci, kteří vinou jazykových nařízení přišli o své zaměstnání, se obvykle obraceli na své zástupce v parlamentu se žádostí o sjednání nápravy.

Němci se tak dovolávali článku 8 smlouvy ze St. Germain, která stanovila, že: *„S československými státními občany, kteří patří k jazykovým menšinám, bude se po právu a takticky jednati stejně a budou míti stejné hospodářské výhody jako ostatní českoslovenští státní občané.*“⁸⁰

Jelikož Bund der Landwirte, nebyl pouze stranou zemědělců a mezi jeho příznivce patřili například i úředníci, učitelé, drážní zaměstnanci a další profese, obraceli se i na BdL jeho voliči s žádostí o pomoc. Proto si v otázce jazykových nařízení BdL musel opět vybrat mezi loajalitou vůči státu a vůči Němcům a přiklonil se na německou stranu. Strana bojovala proti bezpráví uplatňovaném na jejich voličích především parlamentní cestou, formou interpelací (např. interpelace poslance Hellera zodpovězené 24. října 1922: *„jak se provádí jazyková praxe u litoměřického okresního soudu“*, *„o propuštění německých kancelářských zaměstnanců u děčínské berní správy“*).⁸¹ Citujme například interpelaci poslance Josefa Mayera a jeho druhů z roku 1924 proti nakládání s německým jazykem na českých vojenských úřadech: *„Es ist eine bekannte Tatsache, dass hauptsächlich über Drängen der französischen Generalrates die deutschen Offiziere immer mehr und mehr aus der tschechoslowakischen Armee entfernt werden. Einen billigen Vorwand bieten die bei der Armee eingeführten Sprachenprüfungen, bei denen die unglaublichsten nicht zurechtfertigenden Dinge verlangt werden und zwar von Leuten, deren Eignung für die Abhaltung solcher Prüfungen wahrlich erst nehgewiesen werden müsste.*“⁸²

⁷⁹ KUČERA, J: Minderheit im Nationalstaat : die Sprachenfrage in den tschechisch-deutschen Beziehungen 1918-1938, München, 1999, str. 24

⁸⁰ <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/se/stenprot/011schuz/s011005.htm> 11.3.1926

⁸¹ <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/rejstrik/jmenny/HE.HTM> 24.10.1922

⁸² NAČR: Fond: Svaz německých zemědělců, kart. 18, č. 315, 1.3.1924

Po té, co Němci v říjnu roku 1926 vstoupili do vlády, projevil se jeden z dalších paradoxů plynoucí z jediného oficiálního jazyka. Jednací řád poslanecké sněmovny totiž stanovoval, že zatímco členové parlamentu směli na jeho půdě mluvit jakýmkoli jazykem, tedy i němčinou, čehož obvykle využívali, členové vlády museli přednášet své příspěvky výhradně v oficiálních jazycích, češtině a slovenštině. Tak například Mayr-Hartingovi, ministrovi spravedlnosti a předsedovi vládní DCSVP, bylo zabráněno přednést v poslanecké sněmovně svůj příspěvek německy a musel jej nakonec za něj přečíst úředník z ministerstva spravedlnosti česky.

Nelze však říci, že by se Československo snažilo vymýtit němčinu a bránilo Němcům v rozvoji jejich jazyka a kultury. Jak vyplývá z pozměňovacího návrhu poslanců BdL Petersilky, Windirsche, Böllmanna a Patela z roku 1922, přispívalo Československo ze státního rozpočtu na rozvoj německé kultury. Byla dotována částkou 200.000 Kč a Němci ještě žádali o její navýšení „ze zařazených 200.000 Kč na 500.000 Kč. Navržené zvýšení odpovídá částce, kterou žádala společnost s obšírným věcným odůvodněním. Jest jedinou německou vědeckou společností v Československé republice a musí jako nejvyšší kulturní ústav republiky dbáti o vědu, umění, písemnictví a hudbu Němců v Československé republice.“⁸³

Rovněž další oblasti kulturního života Němců na tom nebyly špatně. Například pro německý tisk platila stejná pravidla jako pro tisk český, kromě novin, vycházely i různé společenské deníky a každá strana vlastnila několik stranických deníků. Jen Bund der Landwirte vydával kromě svého hlavního tisku „Deutsche Landpost“ i regionální periodika jako „Deutscher Landruf“ na Chebsku, „Deutsche Landheitmat“ v Litoměřicích, „Scholle“ v Broumově, „Heimat“ v Žatci, „Deutsche Sprachgrenzbote“ v Dubé a „Deutsche Grenzwacht“ v Lanškrouně.

Nutno uznat, že se ne vždy jednalo o deníky, zcela se ztotožňující s vládní politikou, přesto nebylo nijak bráněno v jejich vydávání. Rovněž německá literatura vycházela bez omezení.

Kromě problémů s vnitřním úředním jazykem na tom Němci v Československu byli podstatně lépe co se zacházení s německým jazykem týče, než Češi v monarchii. Byla

⁸³ NAČR: Fond: Svaz německých zemědělců, kart. 18, č. 1823, 9.11.1922

rozhodně znát snaha vyhnout se stejným chybám, které byly učiněny v minulosti. Z praktických důvodů však nebylo možné zcela zrovnoprávnit němčinu s češtinou tak, jako tomu bylo u slovenštiny. Bohužel tento fakt nepříznivě ovlivnil životy mnoha Němců, kteří kvůli jazykovým nařízením nemohli nadále vykonávat své zaměstnání, a Bund der Landwirte se proto za ně postavil.

4.2.2 Školství a kultura

Jedním se způsobů jak předávat národní jazyk dalším generacím, je kromě výchovy v rodině i vzdělávání. V životě každého národa hraje důležitou roli vzdělávání potomků a zachování specifické národní kultury. Tato touha je o to větší, nachází-li se příslušníci tohoto národa na území státu, jehož většinová kultura je odlišná. Ačkoli Češi a Němci žili jako národy po dlouhá léta společně a jejich kultury se sblížovaly, přesto měli Němci své vlastní zvyky a především jazyk, který toužili uchovat. Proto pro ně bylo tak důležité vštěpování těchto zvyků mládeži a to prostřednictvím vzdělání v národních školách.

Tak jako si Češi za dob monarchie stěžovali na germanizaci a nemožnost rozvíjet svoji kulturu a jazyk, objevovala se po vzniku první republiky obdobná kritika na vrub Československa i z řad německého obyvatelstva.

Počet německých škol v německých oblastech byl, jak se historici shodují, dostačující. Elizabeth Wiskemann z britského Royal Institute of International Affairs v roce 1938 spočítala, že Němcům připadlo 21,4% základních škol v Československu, přičemž německé obyvatelstvo tvořilo 22,32% populace Československa.⁸⁴ Počet německých škol vzhledem k počtu obyvatelstva byl tedy přiměřený, i když s tímto tvrzením Němci ne vždy zcela souhlasili. Tak například poslanec Spina 25. října 1925 ve svém parlamentním projevu tvrdil, že tato čísla jsou zkreslená: *„Zjišťuji, že jsme se na německé straně také nevyhnuli kritériu poklesu počtu žactva. Dokázali jsme, že přes pokles počtu dětí, drakonický postup proti německému elementárnímu školství nehorázně překročuje hranice nutné úspory, před kterouž ani my se neuzavíráme. Dokázali jsme, že se při péči o elementární školství nedostává školské správě nestrannosti proto, že se postupuje proti německému školství jinak než proti českému, že dále data oficiálně zde uvedená jsou nesprávná, jediné vypočtena na oklamání*

⁸⁴ WISKEMANN E.: Czechs and Germans. A study of the struggle in the historic provinces of Bohemia and Moravia, London, 1938, str. 208

obyvatelstva, zejména ciziny, protože odeskamotovala důležité položky, rozhodné pro celkový počet. Dále, že rdoušení našeho národního školství, které daleko přestřeluje, a zlá vůle zemských samosprávných a státních úřadů při vybudování našeho občanského školství schází nám jen v Čechách asi 33 občanských škol mají nedoznaný, vždy popíraný úmysl, aby naše elementární školství trvale stlačily, aby tím klesla úroveň vzdělání širokých německých mas lidových a aby takovým způsobem byly nakonec vsunuty do onoho cíle politiky národního státu, sledovaného ve všech oborech restrikce škol, provozované po šest let, aby totiž naše příští generace byly v budoucnosti tím jistěji zatlačeny také hospodářsky do pozadí.⁸⁵

Uzavření jakékoli německé školy bylo často provázeno protesty, i když je otázkou, nakolik oprávněné tyto protesty byly vzhledem k výše uvedeným statistikám. Například 17. dubna 1923 interpelovali poslanci BdL dr. Spina, dr. Schollich, dr. W. Feierfeil, Simm a dr. Kafka ministři školství a národní osvěty o nové redukci německých obecných škol v Ústí nad Labem.

Terčem německé kritiky, se stávaly především německé minoritní školy v převážně českých oblastech, jejichž zavírání bylo vnímáno jako projev českizace.

Podobně negativně bylo vnímáno i otevírání českých škol v převážně německých oblastech, což Němci považovali za neodůvodněné: „*Die in Bezirksverbande Marienbad des Bundes der Landwirte gegliederte deutsche Landbevölkerung des Bezirkes erkennt in der Errichtung tschechischer Schulen in deutschen Siedlungsgebiete, insbesondere in Marienbad, keine Notwendigkeit, sondern Herausforderung des deutschen Volkes in diesem Staate. Erst stellt der Staat in unserer, seit jeher deutschen Heimat Tschechen an und dann errichtet er für die Kinder dieser Angestellten tschechische Schulen, dass ist nichts anderes als eine planmässige Veränderung unseres Volkes aus der eigenen Heimat von Seite des Staates.*“⁸⁶

Němci také často kritizovali centralismus ve školství, který se projevoval například tím, že „ministerstvo školství a národní osvěty (MŠaNO) ... mělo kromě mnoha jiných sfér působení své orgány např. v okresních a městských školních výborech a místních školních radách ve všech městech a vsích, kde existovaly i jen obecné školy. Měly nemalé povinnosti a

⁸⁵ <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/369schuz/s369005.htm> 2.10.1925

⁸⁶ NAČR: Prezidium ministerstva vnitra, fond 225, kart. 10, sl. 12, okresní politická správa v Mariánských lázních, 6.7.1919

pravomoci a ministerské orgány byly povinny je řídit. Ve svém základním stupni představovaly neodmyslitelnou součást obecní samosprávy a školy nebyly schopné dost dobře působit bez jejich fungování.⁸⁷

Němci tak vždy požadovali školskou autonomii, aby měli možnost sami spravovat své školy. Jak řekl poslanec BdL Josef Mayer: „*Němci chtějí pouze jistou samostatnost na poli jazykovém a školském.*“⁸⁸

Dr. Spina vyzval 2. října 1925 vládu k tomu, aby parlamentu předložila návrh zákona o kulturní samosprávě: „*Požadavky všech německých řečníků vyzněly v tom, že žádáme osvětovou samosprávu. To jest naším nejvyšším cílem. Samospráva jest jediná důstojná forma pro opravdovou demokracii a pro národ, který jest si vědom své osvětové ceny. Jen ona jest s to, aby přivedla poměr obou národů co do školství na pravou míru. Požadavek naší školské autonomie nedá se s žádného hlediska popírati.*“⁸⁹ Základní myšlenky německé školské autonomie zněly následovně: „*Německá menšina Československé republiky a všechny ostatní menšiny spravují všechno své školství ve všech stolicích v rámci všeobecného státního řádu vyučovacího činiteli, jež samy zvolí, kdyby to však nebylo z ústavních důvodů možné, činiteli, které určí stát, však jsou-li příslušníky dotčeného národa. "Správou" rozuměti dlužno rozhodování o všech záležitostech toho kterého menšinového školství a osob při něm působících, ale i právo zřizovati a rozpouštěti ústavy vyučovací. Dohled na školství některé menšiny, ať veřejné nebo soukromé, vykonává se výhradně školskými úřady stejného jazyka, v obci, okresu, zemi. To týká se i domácího vyučování. Obvody školní bud'ěž tak určeny, že se jako příslušná škola ustanovuje pro děti národnostní menšiny zásadně vždy nejbližší škola stejného jazyka. V nejvyšším školském úřadě budiž pro každou národnost ke správě jejího veškerého školství utvořeno zvláštní oddělení, k němuž budou přikázáni jako úředníci příslušníci té které národnosti. Toto oddělení tvoří nejvyšší stolicí pro všechny školské a osvětové záležitosti menšiny, o niž jde. Rozpočty pro obor výchovný bud'ěž v Československé republice vykazovány odděleně podle národností. Podíl připadající na menšinu nechť se*

⁸⁷ KÁRNÍK, Z.: České země v éře první republiky (1918-1938). Díl první. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929), str. 128

⁸⁸ NAČR: Prezidium ministerstva vnitra, fond 225, kart. 459, sl. 8, Veřejná schůze lidu na oslavu 100. výročí narození Dra. J. Kudliča, 21.10.1923

⁸⁹ <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/369schuz/s369005.htm> 2.10.1925

shoduje s podílem, jaký činí menšina v úhrnu státního obyvatelstva nebo v příslušné územní korporaci, vyjádřeny v procentech.“⁹⁰

Němcům se však za celou dobu existence první republiky nikdy nepodařilo školskou autonomii prosadit.

Kromě toho, že Němci kritizovali nedostatek německých škol, jejichž správa byla navíc v československých rukou, ohrazovali se rovněž proti jakýmkoli pokusům o „nalákání“ německých dětí do českých škol. Například poslanec Spina přednesl dne 15. prosince 1926 v parlamentu interpelaci *„že se německé děti donucují k docházce do české menšinové školy v Mířkově.*“⁹¹

Nemáme sice důkazy o tom, že se tak dělo, údajně však byla například i tak již dost ožehavá pozemková reforma spojována s otázkou školskou.

Podle poslanců BdL měli získávat pozemky jen ti žadatelé o půdu, kteří byli ochotni posílat své děti do českých škol. Podle poznámky v protokolu okresního zasedání Bund der Landwirte ve Znojmě 6. ledna 1925 poslanec BdL Hanreich vyjádřil následovně: *„přidělování statků v německých územích děje se jen těm, kdo zaprodají své děti a zavazují se je posílati do českých škol*“⁹².

Jestli tomu tak skutečně bylo, se můžeme pouze dohadovat, neboť neexistuje žádný písemný důkaz, který by tato tvrzení dokládal.

BdL však nebyl jediný, kdo podezíral Státní pozemkový úřad (SPÚ) ze spojování otázky pozemkové se školskou. I „Svaz německých maloročníků a domkářů v Československé republice v Teplicích“ („Zentralverband der deutschen Kleinbauern und Häusler in der Tschechoslowakischen Republik in Teplitz-Schönau“) se zmiňoval o tomto upřednostňování: *„In Kaltenlantsch in Mähren wurde den Bodenbewerbern – es sind in dieser Gemeinde nur Deutsche – durch den dortigen tschechischen Oberlehrer angeboten und einem pensionierten*

⁹⁰ <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/369schuz/s369005.htm> 2.10.1925

⁹¹ <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/379schuz/s379002.htm> 16.10.1925

⁹² citováno podle: SOBIERAJ, S.: Die nationale Politik des Bundes der Landwirte in der Ersten Tschechoslowakischen Republik : Möglichkeiten und Grenzen der Verständigung zwischen Tschechen und Deutschen, 1918-1929, Frankfurt am Main, 2002, str. 65

*tschechischen Wchmeister im Auftrage der Direktstelle in Olmütz mitgeteilt, daß nur jenen Bewerbern Boden zugeteilt werden kann, welche sich verpflichten der Narodni Jednota beizutreten und ihre Kinder in tschechische Volksschule zu schicken. In der Tat erhielten auch nur solche Bewerber Boden, welche sich diesen Forderungen Füigten.*⁹³

Našli se ovšem i tací, kteří se rozhodli své děti do českých škol posílat dobrovolně. Takové rodiče pak BdL zpočátku kritizoval, například ústy poslance Windirsche. Zároveň si však BdL uvědomoval, že pakliže budou Němci nadále žít v Československu, které se jako aktivistická strana rozhodl podporovat a ne ničit, bude potřeba, aby se německé děti naučily česky.

Proto tajemník říšské organizace BdL Janausch na veřejné schůzi ve Všerubech 21. května 1927 radil posluchačům „*aby svoje děti nechali učiti češtině a nechali je sloužiti jako dělesloužící poddůstojníky a pak vstupovati do státní služby.*“⁹⁴

A ze stejného důvodu poslanec Spina se svými spolustraníky vybízel 30. listopadu 1923 vládu, „*aby se postarala o zavedení nepovinného vyučování češtině na německých obecných školách v Československé republice, žádaného od případu k případu. Na německém obyvatelstvu státu se žádá znalost českého jazyka, neposkytuje se mu však možnost, aby se tomuto jazyku naučilo již na veřejné obecné škole, nebo úhrada tohoto vyučování se ponechává zemím, které každé zatížení z tohoto titulu odmítají a z přinucení dávají zavést vyučování jen na školách více než trojtřídních. Žádá-li stát na svých občanech znalosti státního jazyka, jest také povinen se postarati, aby těchto znalostí mohli nabýti bezplatně vyučováním na veřejné obecné škole.*“⁹⁵

Bund der Landwirte se tedy ve školské a kulturní otázce postavil na stranu Němců. Požadoval tak především, aby správa německého školství byla svěřena do německých rukou. V tomto bodě tedy k vládní školské politice loajální nebyl a ani být nemohl. Zároveň si však, jako strana aktivistická a strana rolnická, vázaná na půdu, uvědomoval, že Němci budou

⁹³ AKPR Kart.40, D 9175/25/E, str. 7, citováno podle: : SOBIERAJ, S.: Die nationale Politik des Bundes der Landwirte in der Ersten Tschechoslowakischen Republik : Möglichkeiten und Grenzen der Verständigung zwischen Tschechen und Deutschen, 1918-1929, Frankfurt am Main, 2002, str. 65

⁹⁴ NAČR: Prezidium ministerstva vnitra, fond 225, kart. 347, sl. 8, Bund der Landwirte ve Všerubech, veřejná schůze, opis k čís. 14.969, pres. ai 1927, 21.5.1927

⁹⁵ <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/236schuz/s236009.htm> 30.11.1923

občany tohoto státu ještě poměrně dlouho. Jak události ve 30. a 40. letech 20. století tento fakt změnil, nemohl tehdy ještě nikdo tušit. A proto bylo výhodné, aby se německé děti učily ve školách česky. Měly by pak logicky větší šance se v tomto státě uplatnit. BdL tedy češtinu v německých školách podporoval, a tím se zachoval loajálně i ke státu samotnému.

4.2.3 Národnostní ráz pozemkové reformy

Kromě otázky národního vzdělání a národního jazyka se Němců a především sedláků v Československu dotýkaly i hospodářské otázky, z nichž pro voliče BdL byla nejdůležitější právě pozemková reforma.

Pozemková reforma byla jedním z nejvýznamnějších počínů české agrární strany. Strana si provedením této reformy zajistila stabilní voličstvo na venkově, a zároveň tak získala moc nad majetkem, který mohla více či méně přerozdělovat podle svého rozhodnutí.

S myšlenkou pozemkové reformy strana přišla již 12. prosince 1917, kdy se František Udržal v rozpočtovém výboru říšské rady zmínil o rozparcelování latifundií v blízké budoucnosti. I jiní představitelé budoucího státu, spolu s nimi i Masaryk, s provedením jistých změn majetkových poměrů počítali. Již v textu Washingtonské deklarace z 19. října 1918 se Masaryk zmiňuje, že „*velkostatky budou vyvlastněny pro domácí kolonizaci*“ a že „*výsady šlechtické budou zrušeny*“⁹⁶. Přitom si všichni byli již od počátku vědomi toho, že šlechtický velkostatek je převážně německý, případně, že je orientován prorakousky⁹⁷.

S přípravou zákonů nutných k provádění pozemkové reformy se začalo velmi záhy po založení republiky a většina těch nejdůležitějších byla schválena ještě tzv. Revolučním Národním shromážděním, tedy parlamentem, ve kterém nebyli zastoupeni Němci.

⁹⁶ MASARYK, T.G.: Declaration of Independence of the Czechoslovak Nation by its provisional Government, Washington 19. 10. 1918: „... the large estates will be redeemed for home colonisation, patents of nobility will be abolished.“

⁹⁷ Ve zprávě výboru pro pozemkovou reformu ze 16.4.1919 se uvádí: „Rok osmačtyřicátý odstranil feudální práva a zrušil robotu, ale ponechal nadále veliký pozemkový majetek v rukou feudální aristokracie. Moc feudální aristokracie od té doby neopírala se již o středověké výsady, ale opírala se o pozemkový majetek. A o tuto aristokracii opíralo se i bývalé Rakousko-Uhersko. Jest pochopitelné, že když bývalá říše podunajská se rozpadla a na jejím místě zrodily se svobodné státy národů, i otázka poměru aristokracie pozemkové v těchto národech musila být současně řešena s jejich novými ústavami.“

Aby byly zákony doplněny i administrativními řešeními, byl 11. června zákonem č. 330 Sb., o pozemkovém úřadě, zřízen Státní pozemkový úřad. Rozhodující postavení v tomto velmi důležitém úřadě, a tím i značný vliv, si zajistila agrární strana. Prezidentem úřadu byl jmenován místopředseda strany Viškovský. Další důležitá místa obsadili taktéž členové strany. Němci ani další menšiny žádná místa neobsadili. Úřad měl být kontrolován parlamentem, kontrola však byla spíše formální.

Aby nedocházelo ke zmatkům ohledně pozemkové reformy, postupoval SPÚ s jejím prováděním velmi promyšleně. Přerozdělování tak bylo rozděleno do dvou etap. První začala již záhy, v roce 1920 aby se hlad po půdě alespoň částečně naplnil.

Celkově bylo podle statistických údajů SPÚ do roku 1925 zabráno 5 205 308 ha veškeré (zemědělské i nezemědělské) půdy v Čechách, 2 627 350 ha na Moravě, 4 893 589 ha na Slovensku a 1 263 943 ha na Podkarpatské Rusi.⁹⁸ V celé republice pak do konce roku 1925 bylo odprodáno 60.000 ha, zestátněno 6.000 ha a přiděleno 581.836 ha půdy zemědělské.⁹⁹ Podle povolání získali zbytkové statky nejvíce úředníci (30%), nájemníci poškození pozemkovou reformou (23%) a zemědělci (11%).¹⁰⁰

O národnosti majitelů zabrané půdy, či půdy přidělené bohužel nemáme žádné oficiální statistické údaje.

Jako strana orientovaná především na venkovské obyvatelstvo si Bund der Landwirte počal poměrně záhy uvědomovat význam pozemkové reformy. Kromě faktu, že by možnost moci určitým způsobem zasáhnout do utváření konečné podoby pozemkové reformy pro německé agrárníky znamenala možnost posílení elektorátu, o který strana musela bojovat se všemi dalšími aktivistickými stranami, byl pro BdL jako stranu německou, palčivý i nacionální rozměr této reformy.

⁹⁸ Státní pozemkový úřad v Praze: Československá pozemková reforma v číslicích a diagramech, Praha, 1925, str. 4

⁹⁹ tamtéž str. 16

¹⁰⁰ tamtéž str. 24

Ačkoli si strana s českými agrárníky poměrně dobře rozuměla (byla členy společných vlád a již v roce 1921 se spojila s českými agrárníky v jednotné agrární frontě), byla právě pozemková reforma tématem, na kterém se obě agrární strany rozcházely.

Potřebu pozemkové reformy si němečtí agrárníci uvědomovali již od samého počátku, nebyli však spokojeni způsobem, jakým pozemková reforma probíhala. Kritizovali především její národní ráz a snahu posílit hospodářskou pozici Čechů a Slováků v etnicky smíšených oblastech. Dále se německého obyvatelstva citelně dotýkala i problematika zestátnění lesů v pohraničí (patřících většinou německým obcím) a přerozdělování zbytkových statků¹⁰¹ pouze loajálními Čechům, problematika spojování pozemkové reformy se školskou otázkou a celkově malé zohledňování německých žadatelů o půdu.

Také se Bund der Landwirte velmi vymezoval vůči složení státního pozemkového úřadu, v němž nebyli zastoupeni žádní Němci, což BdL vadilo jednak principiálně, jednak si sami přáli mít své stranické zastoupení v této organizaci, aby mohli průběh reformy ovlivňovat. Již v polovině července přichystal BdL vlastní návrh zákona, podle kterého měli být členy SPÚ odborníci, především z řad právníků, zemědělců. Sám přitom měl v záloze vlastní odborníky, které by případně nabídl do služeb SPÚ, a zajistil tak i podíl Němců v tomto úřadu.

V srpnu pak strana požadovala, aby členové úřadu byli vybíráni podle výsledku posledních obecních voleb: „*Es wird gefordert, daß die Zusammensetzung des Bodenamtes im Bezug auf die leitenden Funktionäre im Verhältnis der bei den Gemeindewahlen von beiden Nationen erzielten Stimmen erfolge. Nach diesem Verhältnis gebührt den Deutschen der erste Stellvertreter des Vorsitzenden, der tschehischen Nation der Vorsitzende und der zweite Stellvertreter.*“¹⁰² V žádném případě pak tak důležitý úřad nesměl zůstat v rukách jediného národa, který by pak jeho prostřednictvím mohl jiný národ utlačovat.

¹⁰¹ 30. ledna 1920 byl přijat zákon nazývaný přidělový. Stanovil, že přidělovat se bude do soukromého vlastnictví a pouze výjimečně i sdružením, například obcím nebo družstvům. Důležitou součástí tohoto zákona však byla možnost vytváření tzv. zbytkových statků. Tento postup měl vyjít vstříc zemědělskotechnickým odborníkům, kteří namítali, že by se neměla ničit nejefektivnější zemědělská výroba velkostatků. Zbytkové statky však také zajišťovaly agrárníkům jistý prostředek „korupce“ a získávání vlivu. Republikánská strana tak rozdáváním těchto zbytkových statků vytvářela novou statkářskou vrstvu zajišťovala si své voliče.

¹⁰² BdL Mitteilung, IN: Leitmeritzer Zeitung, 22.8.1919

Němci velmi bojovali za to, aby se přerozdělování dělo na německých územích pod dohledem německých úředníků. Byli dokonce připraveni bránit svou rodnou hroudu i nejtvrďšími prostředky: „... *daß die Verteilung des deutschen Bodens nur unter Leitung hervorragende Fachleute deutscher Nationalität erfolgen dürfte. Die Entschliebung, die durch eine Abordnung dem Ministerpräsident Czeny übermittlelt wurde, werklärt daß die Gedult des deutschen Volke zu Ende geht. Es werde, wenn es not tut, die heimatliche Scholle zu verteidigen und auch vor den schärfsten Mitteln nicht zurückrechen.*“¹⁰³

Až do konce 1. republiky však požadavek BdL na spravedlivé národností zastoupení v SPÚ nebyl vyslyšen. BdL v něm nikdy nezískal pozice a složení SPÚ zůstalo navždy bez Němců.

Rovněž BdL kritizoval i fakt, že všechny zákony o pozemkové reformě byly přijaty Revolučním Národním shromážděním, tedy bez německé participace a bez německého souhlasu.

Již od počátku pozemkovou reformu provázela dvě národnostně laděná hesla. Bylo to jednak heslo „Odčičnujeme Bílou Horu“, tedy zabrání půdy pobělohorské šlechtě, která si ji získala po bitvě na Bílé Hoře „ukradením“ Čechům.

Tato šlechta byla především německá, čehož si Češi byli vědomi. Například poslanec Československé národní demokracie JUDr. Václav Důras se k tématu vyjádřil následovně: „*Po stránce národní měla by směřovati naše pozemková reforma k tomu, aby půda byla převedena z rukou německých a maďarských do rukou českých a aby tím byla odčiněna historická křivda, spáchaná na národu po Bílé Hoře.*“¹⁰⁴

Druhým tématem pozemkové reformy pak bylo téma domácí kolonizace, o kterém se zmiňoval již budoucí prezident Masaryk v textu Washingtonské deklarace¹⁰⁵. Mělo se jednat o obsazení historicky českého území, jež bylo od 13. století „kolonizováno“ německým

¹⁰³ Deutscher Landruf, 30.6.1921

¹⁰⁴ DŮRAS, V: Anketa o pozemkové reformě pořádaná ústředním výkonným výborem čl. národní demokracie za součinnosti zemědělského odboru a Rolnické jednoty, Praha, 1922, str. 20

¹⁰⁵ MASARYK, T.G.: Declaration of Independence of the Czechoslovak Nation by its provisional Government, Washington 19. 10. 1919

obyvatelstvem opět obyvatelstvem českým a zároveň rozbití této nebezpečné homogenity „cizího živlu“ ve strategicky významných oblastech podél státních hranic.

S oběma termíny se pak operovalo velmi často a nebylo ani výjimkou, že se u protiněmecky naladěných politiků změnily v jedno, protiněmecky laděné heslo. Podobně jako jednatel Havlena hovoří zároveň o odčinění historické křivdy (Bílá Hora) a kolonizaci: „*Naše menšiny očekávají od reformy pozemkové odčinění historické křivdy, spáchané na českém národu a vrácení jemu půdy ... musíme činiti rozdíl mezi českým a německým uchazečem a musíme trvati na tom, aby se reforma pozemková prováděla v duchu ryze českém. Proto jsme očekávali, že se počne v zněmčeném území s kolonisací.*“¹⁰⁶

To, že by pozemková reforma v Československu neměla mít pouze charakter sociální a hospodářský, ale i národnostní, se pochopitelně německému obyvatelstvu a jeho politickým představitelům nelíbilo.

Často bylo možné z německé strany slyšet argumenty, že se v pozemkové reformě jedná o posílení hospodářské pozice Čechů a Slováků v etnicky německých oblastech. Podobně se vyjádřil i poslanec za BdL Franz Windirsch 19. července 1921: „*Die deutschen müssen gegen die Art und Weise der Durchführung der Bodenreform immer wieder protestieren. Sie sind selbstverständlich für eine vernünftige Bodenreform immer gewesen, aber dagegen, daß durch diese Reform hauptsächlich das deutschtum geschädigt und das Čechentum vergrößert werden soll, müssen wir jede Zeit Stellung nehmen.*“¹⁰⁷

Pozemková reforma se netýkala pouze půdy zemědělské a půdy určené na stavbu, ale i půdy lesní, která se nacházela rovněž v rukách německé šlechty a která znamenala významné finanční zdroje pro stát. Tyto lesy byly většinou buď předány do správy obcí a větších správních jednotek, nebo zůstaly ve vlastnictví státu.

Vlastnit lesy znamenalo disponovat poměrně značným majetkem, takže se pochopitelně různé skupiny zasazovaly o to, aby byl majetek „*majitelů těchto latifundií [kteří] nestáli*

¹⁰⁶ DŮRAS, V: Anketa o pozemkové reformě pořádaná ústředním výkonným výborem čsl. národní demokracie za součinnosti zemědělského odboru a Rolnické jednoty, Praha, 1922, str. 21

¹⁰⁷ 76. zasedání rozpočtového výboru z 19. července 1921, citováno podle: Sobieraj, S.: Die nationale Politik des Bundes der Landwirte in der Ersten Tschechoslowakischen Republik : Möglichkeiten und Grenzen der Verständigung zwischen Tschechen und Deutschen, 1918-1929, Frankfurt am Main, 2002, str. 61

v poměru právě přátelském k tvůrcům a jádru tohoto státu, ať již národností, ať minulostí či přesvědčením¹⁰⁸ převeden do rukou českých.

Co se především nelíbilo BdL, bylo však zestátňování lesů v pohraničních oblastech z důvodů ochrany státních hranic. Nelze jednoznačně říci, že tato akce byla namířena právě proti Němcům, faktem však bylo, že v pohraničí většinou žila jiná etnika, než česká nebo slovenská. Pro stát nebylo příliš taktické, aby bylo pohraničí oslabeno tím, že bylo ve vlastnictví jiného národa, někdy ne vždy prostátně naladěného. Problémem, který BdL vyzdvihoval, však byl fakt, že se většina těchto lesů nenacházela v soukromých rukách (třeba šlechty, což by jim pochopitelně nevadilo), ale v rukách německých obcí. Tyto obce byly často chudé a lesy pro ně znamenaly jediný pořádný prostředek obživy. Jestliže jim tedy měl být les zabrán, znamenalo to pro tyto obce mnohdy velkou tragédií.

Tak například v Nýrsku v roce 1921 obec pod vedením BdL zorganizovala protestní akci, při níž poukazovala na to, že obyvatelstvo této obce buď vůbec žádnou půdu nevlastní, nebo pouze málo a obecní les pro něj znamená významnou část obživy. Státní argument, že jsou lesy zestátňovány z bezpečnostních důvodů, strana odmítala a naopak stát obviňovala z neopodstatněného a zlého podezřívání německého obyvatelstva z případných protistátních aktivit, což pochopitelně nezlepšovalo vztahy mezi Čechy a Němci.

Poslanec BdL Zierhut si také 21. listopadu 1922 v poslanecké sněmovně stěžoval, že se SPÚ ohání hospodářským argumentem zabránění (německých) lesů, pravým důvodem však podle něj bylo převedení německého majetku do rukou českých, jak to například požadovali Národní demokraté (viz výše): *„Die Begründung der Verstaatlichung der Grenzwälder durch das Bodenamt mit wirtschaftlichen Motiven ist nur der über die wahren Ziele der čechoslovakischen Forstpolitik gebreiteten Schleier, der das Ausland täuschen soll; denn der wahre Zweck der Bodenreform ist die Überführung deutschen Besitzes in českische Hände. In den deutschen Gebieten sollen danach die deutschen Gemeinden und deutschen Bezirke Wald nicht erhalten dürfen, damit ihre finanziellen Mittel nicht gestärkt werden. Die Verstaatlichung der Grenzwälder verfolgt das einzig wirkliche Ziel, die Überführung des Besitzstandes der deutschen Minderheit in českische Hände. Nur durch die Wälderverstaatlichung kann die Čechisierung des Waldbesitzes durchgeführt werden. Eine Überführung deutscher Wälder in českischen Privatbesitz ist nach den gesetzlichen*

¹⁰⁸ FRIČ, J.: Lesní pozemková reforma, Praha, 1927, str. 29

Bestimmungen unzulässig. Es mußte daher der bevorzugte Anspruch der Gemeinden und Bezirke, den sie nach § 10 des Zuteilungsgesetzes auf Waldboden hatten, umgangen werden und dies konnte nur durch die Verstaatlichung des deutschen Privatwaldes bewerkstelligt werden.

*Ein Beweis dafür, daß es sich dabei tatsächlich um die Überführung des deutschen Besitzstandes handelt, geht aus einer Karte hervor, in welcher diejenigen Besitze, die in der nächsten Zeit übernommen werden sollen, verzeichnet sind. Daraus geht klipp und klar hervor, daß diese Wälder entlang der Grenze natürlich im deutschen Siedlungsgebiet liegen.*¹⁰⁹

Dalším tématem pro kritiku byla otázka zbytkových statků. Zbytkové statky představovaly v celkové výměře půdy asi 226.306 ha. BdL kritizoval, že tyto statky byly přerozdělovány loajálními českým občanům. Sami Němci pak podle vlastního vyjádření k zbytkovým statkům příliš přístup neměli. Nejvíce je pak opět trápila otázka čechizace německého území prostřednictvím těchto statků. Tyto, na německém území se nacházející, zbytkové statky, měly být dávány přednostně do držení českých občanů, aby byla opět narušena národnostní homogenita v této oblasti. Sám Franz Spina, který byl vždy spíše více nakloněn spolupráci s Čechy a k radikálním řešením příliš nesahal, se 29. května 1921 ve Svitavách vyjádřil následovně: „*Budou-li na základě pozemkového zákona legionáři usazováni na německém území, znamená to občanskou válku.*“¹¹⁰ Je třeba si uvědomit, jak velké muselo být rozčilení Němců, když i tak loajální politik, jakým Franz Spina byl, používal termíny jako občanská válka.

V otázce pozemkové reformy si Bund der Landwirte opět nemohl si zachovat svou loajalitu vůči státní politice a zvolil si přirozeně obranu zájmů německých. Voliči BdL byli zemědělci, kteří se ze všech složek obyvatelstva o pozemkovou reformu zajímali právě nejvíce. Jestliže pak nebyla prováděna nezávisle, ale byla ovlivňována národnostními zájmy, nedalo se ani očekávat, že Němci zůstanou loajální a potichu. Bund der Landwirte se snažil vést především konstruktivní kritiku a navrhoval způsoby, jakými pozemkovou reformu

¹⁰⁹ <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/170schuz/prilohy/priloh03.htm> 21.11.1922

¹¹⁰ Zpráva z veřejného zasedání BdL ve Svitavách, 29.5.1921, citováno podle: SOBIERAJ, S.: Die nationale Politik des Bundes der Landwirte in der Ersten Tschechoslowakischen Republik : Möglichkeiten und Grenzen der Verständigung zwischen Tschechen und Deutschen, 1918-1929, Frankfurt am Main, 2002, str. 65

zobjektivizovat. Jednalo se však o natolik zásadní téma, že bylo provázeno i zjitřenými emocemi. Proto jindy tak loajální poslanec Franz Spina vyhrožoval občanskou válkou a čeští Němci si dokonce stěžovali u bavorského zemského sněmu.¹¹¹

¹¹¹ NAČR: Prezidium ministerstva vnitra, fond 225, kart. 522, sl. 8, Interpelace v bavorském zemském sněmu o čl. pozemkové a lesní reformě, 19.8.1929, č. 12658

5 LOAJALITA VŮČI ČESKOSLOVENSKU – ÚČAST NĚMCŮ VE VLÁDĚ

Německé aktivistické strany se domnívaly, že by aktivní politika měla směřovat k účasti ve vládě. Dostaly by tak možnost, alespoň částečně ovlivnit státní politiku.

V roce 1925 zaznamenal Bund der Landwirte velký úspěch v parlamentních volbách, kdy ve volební koalici s živnostenskou stranou „Deutsche Gewerbetarbei“ získal 24 poslaneckých mandátů a stal se tak nejsilnějším německým politickým subjektem vůbec. Z českých stran získaly nejvíce hlasů strany se zcela odlišnými politickými programy, strana agrární a strana komunistická.

V prosinci 1925 byla na základě volebních výsledků utvořena vláda, jejímž předsedou se stal šéf nejsilnější strany, strany agrární, Antonín Švehla. Ve vládě byli kromě agrárníků zastoupeni i národní socialisté, lidovci a sociální demokraté. Kvůli častým sporům v rámci koalice především mezi agrárníky a socialisty však vláda 17. března 1926 podala demisi. Následně byla jmenována, jak se již stávalo zvykem, úřednická vláda v čele s Janem Černým a započala složitá vyjednávání o nové vládě, na jejichž konci stála devátá vláda první republiky, pro Němce v Československu přelomová.

Jelikož v Československu začínala ve volbách získávat silné postavení nedemokratická levice, bylo potřeba, aby byla orientace vlády posunuta více doprava. Pokud se však vlády neměly účastnit nacionalistické a levicové strany včetně sociální demokracie, bylo potřeba získat podporu všech pravicových stran, a to i německých.

Základem nové vlády se stala takzvaná celní většina. České strany se totiž nebyly schopny sjednotit na návrhu agrárníka Donáta na pevný celní systém agrárních výrobků. Naopak BdL jako strana programově blízká českým agrárníkům tento návrh v zájmu svých voličů podpořila. Jako první se v senátu ozval na podporu agrárních cel senátor BdL Luksch: *„Budeme-li my, svaz zemědělců, hlasovati pro autonomní celní tarif, pak prosím, aby se vzalo na vědomí, že to nejsou politické důvody, nýbrž jedině a výlučně hospodářské důvody,*

existenční otázky, poněvadž jde středním, malým a nejmenším sedlákům dnes o hrdlo, a my chceme dále také našim dělníkům poskytnouti možnost většího výdělku.“¹¹²

K BdL a agrárikům se nakonec na podporu Donátova návrhu přidaly i slovenská HSĽS (Hlinkova slovenská ľudová strana) a dvě německé pravicové strany, DCSVP a živnostníci, kteří do parlamentu kandidovali společně s BdL. Němci se za návrh, který měl ochránit československé zemědělníky bili stejně tvrdě jako Češi a Slováci a v květnu 1926 společně návrh prosadili.

„Boj o tyto [hospodářské] předlohy byl onou rozhodnou průlomní bitvou, kdy poprvé zvítězilo stanovisko hospodářské nad národnostním a menšiny poprvé vystoupily aktivně pro stát i jeho potřeby.“¹¹³

V opozici se ocitla sociální demokracie ve společnosti dvou německých nacionalistických stran, DNSAP (Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei) a DNP a komunistů.

Po úspěšné spolupráci Čechů s Němci na prosazení důležitých zákonů se jevila možnost další spolupráce v rámci koalice jako dobrý nápad. Nakonec se Švehla dohodl s BdL, německými křesťanskými sociály, HSĽS a českými lidovci. Vznikla tak první československá vláda, kterou tvořila koalice všennárodní, ale koalice programově blízká.

Německé pravicové strany toto vnímaly také jako své velké vítězství nad levicovými stranami a pochvalovali si, že jim české socialistické strany otevřely cestu do vlády: *„Vstup Němců do vlády totiž umožnila jenom sobecká politika socialistických stran, pro které justamenty v otázce celní a kongruové byly důležitější než svornost v českém táboře a udržení koaliční myšlenky. Politika českých socialistických stran - pravil min. dr. Spina - vedla k rozbití všennárodní koalice.*“¹¹⁴

¹¹² <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/se/stenprot/017schuz/s017002.htm> 22.4.1926

¹¹³ NAČR: Prezidium ministerstva vnitra, fond 225, kart. 347, sl. 8, Sjezd strany Bund der Landwirte v Liberci, 24. 1. 1927

¹¹⁴ Národní politika 10.12.1926 IN: NAČR: Prezidium zemského úřadu, fond 207, kart. 66, sl. 20, č. 36

Jelikož se německé a české pravicové strany shodly právě na zákonu celním a rovněž i na zákonu o kněžských platech, bývá tato vláda nazývána celně-kongrovou. Vžil se ale rovněž i název, používaný levicovými stranami pejorativně, panská koalice.

Historicky první česko-slovensko-německá vláda tak vznikla 14. října 1926. „*Přípisem ze dne 13. října 1926 ... oznámil předseda vlády Antonín Švehla předsednictvu poslanecké sněmovny zproštění dřívější vlády a jmenování vlády nové. President republiky vyhověl rozhodnutím ze dne 12. října 1926 žádosti vlády Jana Černého za zproštění z úřadu a jmenoval na to rozhodnutím stejného data mne předsedou vlády a poslance: dr. Milana Hodžu ministrem školství a nár. osvěty a pověřil ho vedením ministerstva pro sjednocení zákonodárství a organisace správy, dr Roberta Mayr-Hartinga ministrem spravedlnosti, Josefa V. Najmana ministrem železnic, dr Františka Spinu ministrem veř. prací, dr Otakara Srdínko ministrem zemědělství, Františka Udržala ministrem nár. obrany, Jana Šrámka ministrem soc. péče a pověřil ho vedením ministerstva veř. zdravotnictví a tělesné výchovy a dr Františka Noska ministrem pošt a telegrafů, dále profesora dr Edvarda Beneše ministrem věcí zahraničních, presidenta zemské správy politické v Brně Jana Černého ministrem vnitra a pověřil ho vedením ministerstva pro zásobování lidu, profesora dr Karla Engliše ministrem financí, odborového přednostu dr Františka Peroutku ministrem průmyslu, obchodu a živnosti a dr Josefa Kállaye ministrem.*“¹¹⁵

Německé strany obdržely ve vládě každá svého ministra. Robert Mayr-Harting za DCSVP získal spravedlnosti a Franz Spina se stal ministrem veřejných prací. Při vyjednáváních o nové vládě bylo dohodnuto, že se nebude jednat o žádné česko-německé vyrovnání po starorakouském způsobu. Heslem pro spolupráci se stalo: „rovní mezi rovnými“. Němcům nebylo přislíběno jen křeslo nějakého „ministra-krajana“, získali plnohodnotné ministerské resorty.

Německé obyvatelstvo přijalo přítomnost německých ministrů ve vládě převážně chladně. Němečtí aktivisté vstoupili do vlády bez kompenzací a nějakých jasných dohod.

Ve svém prvním parlamentním projevu po představení vlády její předseda Švehla řekl: „*V našem státě, který je přímo klasickým příkladem úzkého styku různých kultur národních, sestupujeme se dnes ke společné práci pro vytvoření harmonického soužití v rámci daném*

¹¹⁵ <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/042schuz/s042001.htm> 14.10.1926

*hranicemi našeho státu a jeho velkým historickým posláním ve středu Evropy. Celá dlouhá desetiletí byla vyplněna pokusy o zjednání lepšího způsobu spolužití. Tyto pokusy byly však řízeny činiteli zevními, neznalými našich poměrů, a proto také nikdy nevedly k cíli. Dnes, díky vítězství myšlenky demokracie, můžeme jednat v našem státě jako svobodní občané bez cizí patronance, přímo, otevřeně, jako rovný s rovným. Jsme si vědomi, že diference plynoucí z různých národních kultur nezmizí, ale to, oč jde a o čem jsme přesvědčeni, je možnost a nutnost změnit k lepšímu způsob vyřizování a odklízování diferencí a sporů. V tomto směru chceme razit nové dráhy a věříme, že právě tak, jako demokracie umožnila nám řešení sporů sociálních a zápasů kulturních, také otevřela nám i cestu k řešení národního soužití a spolupráci pro uskutečnění všech úkolů našeho státu.*¹¹⁶

Do té doby nemyslitelné se stalo realitou. I sám prezident Masaryk byl potěšen spolupráci českých a slovenských stran s německými, jak sám vyjádřil v dopise Švehlovi den po jmenování vlády:

„Kolego Švehlo,

*pořád vidím ty Němce před sebou: báječná věc a pěkná! A jak jsem rád, že nejsem sám, že jste se ujal věci tak vážně a dobře – provedeme to a úspěšně! ... Chci pozvat Křepka, jakmile přijedu do Prahy ...; utvrdil mne v tom Spina, když mi dnes od Křepka vyjadřoval zvláštní a velmi srdečný pozdrav a slib loajálnosti na celé čáře. Souhlasíte-li, prosím, pozvete ho ke mně na oběd v Praze (Ihod.); chcete-li, přijďte také ... 28. října musíme něco povědět; já si to sestavuju, v Praze si to srovnáme a zdefinitivníme.*¹¹⁷

Od této doby byli němečtí agrárníci zastoupeni ve všech vládních koalicích. Kromě ministra veřejných prací (vlády 1926, 1929) zastával Franz Spina i pozici ministra veřejného zdraví a tělesné výchovy (1929, 1932, 1934) a ministra bez portfeje (1935, 1937).¹¹⁸

¹¹⁶ <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/042schuz/s042001.htm> 14.10.1926

¹¹⁷ MASARYK, T.G., Cesta demokracie, III, str. 168-169, citováno podle: Kárník, Z., České země v éře první republiky (1918–1938), díl první, Praha, Libri, 2003, str. 391-392

¹¹⁸ Blíže viz: HONAJZER, J.: Vznik a rozpad státních koalic v Československu v letech 1918-1938, Praha, 1995

Vstupem Němců do vlády se potvrdilo, že spolu Češi s Němci chtějí vycházet v dobrém, slovy německého vyslance Kocha se zhroutil mýtus o nepřátelství Němců vůči státu.¹¹⁹

Vládě se díky programové blízkosti podařilo prosadit do té doby kvůli socialistům neřešitelné vojenské záležitosti a zákony, daňovou reformu, která snižovala daně podnikatelům, liberalizaci zahraničního obchodu zajišťující větší konkurenceschopnost ČSR ve světě, reformy sociálního zabezpečení a správní reformu, která znamenala konec župního systému.

5.1 BdL jako vládní strana

Reakce na novou vládu s účastí Němců byla obrovská. Například Prager Tagblatt napsal: *„Nach acht Jahren tschechoslowakischer Staatlichkeit wird das Prager Parlament zum ersten Male deutsche Politiker auf der Ministerbank sehen, was eigentlich eine Selbstständigkeit wäre, tritt angesichts der unnatürlichen Umstände, unter denen wir all die Zeit hindurch lebten, beinahe mit dem Gewicht eines geschichtlichen Ereignisses in Erscheinung. Es ist also erreicht, was so lange als eine der Vorbedingungen normalen innerpolitischen Lebens bezeichnet und angestrebt wurde: die Teilnahme der deutschen an der Regierung.“*¹²⁰

Němečtí nacionálové a sociální demokraté však tolik nadšení nebyli. Německá sociální demokracie litovala toho, že se pravicové strany dokázaly dohodnout dříve než strany levicové a tak propásla jedinečnou příležitost být u této historické události. Kritika německých nacionálů byla namířena proti samotné účasti ve vládě. Vyčítala aktivistům, že zradili německý národ a že vstupem Němců do vlády končí jejich podpora německým voličům. *„Vstup do vlády Němcům dosud neprospěl, naopak, byly dále uzavřeny německé školní třídy, propuštění němečtí úředníci atd.“*¹²¹

¹¹⁹ BRÜGEL, J.W.: Češi a Němci 1918-1938, Praha 2006, str. 257

¹²⁰ Prager Tagblatt, citováno podle: Deutsche Landpost, 14.10.1926, 8. Jahrgang, Nr. 235, str. 1

¹²¹ poslanec Dr. Keibl (Deutsche Nationalpartei), NAČR: Prezidium ministerstva vnitra, fond 225, kart. 710, sl. 11, veřejná schůze BdL 19. 12. 1926 v České Kamenici

Podle J.W. Brügela byla obava aktivistů z výtek negativistů dokonce taková, že se chtěli setkat s říšským ministrem zahraničí Stressemanem, aby mohli dokázat svým krajanům, že jejich záměry podporuje Říšská Rada.¹²² Byl to opravdu zvláštní požadavek, vzhledem k tomu, že Československo bylo zcela nezávislým státem. Nakonec se strany rozhodly pro tento krok i bez posvěcení ze zahraničí.

Kritika negativistů však byla velmi silná a hlavně hlasitá. Bund der Landwirte tedy musel neustále svým voličům dokazovat, že se sice stal vládní stranou, to však neznamená, že by zájmy státní nyní převážily nad zájmy německými. Například senátor BdL Schulz pronesl na veřejné schůzi BdL v Moravském Berouně dne 8. prosince 1926 následující slova: *„Vstupem Němců do vlády, kterýžto rok je pro Němce jen prospěchem, ale neznamená složit ruce v klín, nýbrž dále bojovat.“*¹²³ Podobně hovořil i poslanec Böhm na veřejné schůzi BdL 19. prosince 1926 v České Kamenici: *„Poslanec Böhm mluvil o nutnosti vstupu Němců do vlády a obhajoval politiku své strany ... proti útokům se strany německých opozičních stran ... Vstupem do vlády ale prospěly německé vládní strany všem Němcům v tomto státě, protože tak bylo znemožněno opětovné tvoření se „všenárodní koalice“. Řekl ku konci, že rolník, který má půdu a majetek v tomto státě, se musí také postavit na půdu tohoto státu a nemůže „zastrčit tužku do notesu a uprchnout přes hranice“.*¹²⁴

Ministr Spina 24. ledna 1927 prohlásil: *„Naším hlavním požadavkem je zrovnoprávnění a máme tu jistotu, že dokud budeme ve vládě, se postavení naše alespoň nezhorší.“*¹²⁵

Tak jako byla důvodem ke vzniku „panské koalice“, především programová blízkost jednotlivých stran, byla hlavním zájmem BdL ochrana jeho voličů jako sociální skupiny, nikoli primárně jako Němců. Práce vlády se soustředila především na hospodářskou spolupráci, která v této podobě ve všenárodní koalici za účasti sociální demokracie nebyla

¹²² Blíže viz: BRÜGEL, J.W.: Češi a Němci 1918-1938, Praha 2006, str. 252

¹²³ NAČR: Prezidium ministerstva vnitra, fond 225, kart. 710, sl. 11, č. 115, veřejná schůze BdL v Moravském Berouně, 8. 12. 1926

¹²⁴ NAČR: Prezidium ministerstva vnitra, fond 225, kart. 710, sl. 11, veřejná schůze BdL 19. 12. 1926 v České Kamenici

¹²⁵ NAČR: Prezidium ministerstva vnitra, fond 225, kart. 347, sl. 8, Sjezd strany Bund der Landwirte v Liberci, 24. 1. 1927

možná. „*V tu dobu se sblížili čeští a němečtí zemědělci, aby hospodářsky spolupracovali a zabránili zničení důležitého stavu zemědělského.*“¹²⁶

Bund der Landwirte tak jako strana zemědělská mohl prosazovat zájmy svých voličů. „*Vstupem strany do vlády se pozice rolníků v Československé republice značně zlepšila.*“¹²⁷

Otázkou ovšem je, jestli tato orientace na pomoc voličům jakožto rolníkům, nikoli primárně Němcům, nebyla opravdu částečně na úkor zájmů německých.

Podle J. W. Brügela, nebyla ministerstva, která Němci dostali, v žádném případě bezvýznamná, na úrovni resortu, však mnoho možností k národnostně-politickým akcím neposkytovala¹²⁸, a tak Němcům se ve vládě velký manévrovací prostor nenabízel.

Navíc velkým počinem společné česko-slovensko-německé vlády byla i správní reforma. Ta učinila konec župnímu zákonu z roku 1920, který v Čechách nikdy reálně uplatňován nebyl. Jeho naplněním by totiž v Čechách vnikly dvě převážně německé župy. Staronová státní správa fungovala na úrovni okresů a zemí. Jako ústupek HSLS vznikla samostatná země Slovensko. Němci si však žádné ústupky neprosadili, právě naopak. Na základě nového systému došlo ke sloučení země Slezské, která měla jako jediná v Československu 40% německou menšinu s Moravou.

Fakt, že Němci ve vládě tomuto kroku jen nečinně přihlíželi, pochopitelně rozlítli negativisty. Ti označili BdL a DCSVP za zrádce podporující čechizaci.

Německé vládní strany však kritiku ustály. Jejich voliči naopak ocenili jejich práci a dali jim to najevo jak při obecních volbách roku 1927, tak při volbách do Národního shromáždění v roce 1929. BdL spojený s živnostenskou stranou získal 16 mandátů do poslanecké sněmovny a 9 do senátů a to i přes to, že rebelující poslanec Mayer, který byl z BdL v roce 1928 za kritiku vládní politiky vyloučen, založil vlastní stranu „Sudetoněmecký zemědělský svaz“ kandidující společně s DNP a odlákal BdL některé radikálnější voliče.

¹²⁶ tamtéž

¹²⁷ NAČR: Prezidium ministerstva vnitra, fond 225, kart. 710, sl. 11, č. 89, Sjezd delegátů německé strany zemědělců v Karlových Varech, 28. 4. 1928

¹²⁸ BRÜGEL, J.W.: Češi a Němci 1918–1938, Praha 2006, str. 255

Podle BdL německá účast ve vládě Němcům rozhodně spíše prospěla, nežli naopak. 8. srpna 1927 na veřejné schůzi BdL ve Znojmě poslanec Zierhut chválil státní politiku českých Němců: „*Dobře bylo, že se Němci rozhodli bráti na vládě účast. Za dobu spoluvlády podařilo se jim v otázce národní, hospodářské, státnězaměstnanecké, pozemkové aj. dosáhnouti značných úspěchů ... Dále chválil daňovou reformu, reformu státní správy, při níž zdůraznil, že bylo Němcům povoleno, že budou míti dva něm. kraje.*“¹²⁹

Podle poslance Zierhuta se tedy německou účastí ve vládě podařilo nalézt řešení prakticky všech výše zmíněných problémů rozdělujících národy ve státě. Bund der Landwirte tak vyřešil dilema své dvojí loajality. Nyní bylo možné, alespoň pro BdL, ztotožňovat německou politiku se státní.

Dokonce i konstruktivní opozice v podobě německé sociální demokracie musela nakonec přiznat, že účast Němců ve vládě uchránila Němcům cenné národní pozice. Wenzel Jaksch, tehdejší sociálnědemokratický kritik Spinovy a Mayr-Hartingovy politiky, jí téměř o 30 let později v jedné retrospektivě projevil uznání: „*Stejně jako dřív jsem i dnes toho názoru, že dvanáctiletá účast německých stran v různých pražských vládách uchránila sudetské Němce nejedné zásadní ztráty a uhájila jim cenné národní pozice – stačí pomyslet na naše kvetoucí školství.*“¹³⁰

Rovněž ministr Spina sliboval svým voličům, že německou účastí ve vládě národ německý jedině získá: „*Já prohlašuji, jsem plně vnitřně přesvědčen a ručím za to celou svou existencí, že národ náš ochráněn bude a svoje postavení ve státě si zlepšit toliko aktivní spoluprací ve státě.*“¹³¹

Německá účast ve vládě tak dokazuje, že státní politika a národní zájmy v mnohonárodnostním státě nemusí být vždy v rozporu. Především pak v případech, kdy sociální a hospodářské zájmy převáží nad těmi národními. Voliči BdL se navíc vždy více než voliči jiných stran, soustřeďovali na své existenční a stavovské zájmy, než na zájmy národnostní. Například problematika pozemkové reformy tak byla pro německé sedláky

¹²⁹ NAČR: Prezidium ministerstva vnitra, fond 225, kart. 347, sl. 8, veřejná schůze BdL ve Znojmě, 8.8. 1927

¹³⁰ Wenzel Jaksch 1955 IN: BRÜGEL, J.W.: Češi a Němci 1918-1938, Praha 2006, str. 256

¹³¹ NAČR: Prezidium ministerstva vnitra, fond 225, kart. 347, sl. 8, Sjezd strany Bund der Landwirte v Liberci, 24. 1. 1927

otázkou národnosti pouze natolik, nakolik měli pocit, že rozdělení půdy není spravedlivé z národnostních důvodů. Primárně jim šlo především o to, aby přístup k půdě vůbec získali. A stejně tak německá účast ve vládě, která pomohla prosadit nejen jeden hospodářský zákon pomáhající zemědělcům, byla ceněna i přes jisté ústupky v otázce národnosti.

Ačkoli Bund der Landwirte možná svou účastí ve vládě trochu slevil ze svých národnostních požadavků a soustředil se více na hospodářské otázky a na stavovské zájmy svých voličů, nelze říci, že by se situace Němců ve státě po 14. říjnu 1926 zhoršila. Spíše naopak. Němci přestali být vnímáni jako věční stěžovatelé a tvořili konstruktivní prvek ve státě, a tak k nim také bylo přistupováno.

Ministerský předseda Švehla vnímal česko-německou spolupráci v rámci koalice jako zrovnoprávnění Čechů s Němci. Při vyjednávání o vládě údajně řekl: „*Václave, ty sedíš u stolu s plnou mísou a proto Michel, i Ty si musíš k tomu stolu sednout, abyste se najedli oba.*“¹³²

Bund der Landwirte již od svého vstupu do vlády otázku loajality vůči státu Čechů a Slováků versus národní zájmy Němců řešit nemusel. Vstupem Němců do vlády se tento stát stal oficiálně také státem Němců. „*Němečtí zemědělci pracují pro tento stát stejně poctivě jako Češi. Ve vládě zůstaneme, jelikož jsme občany tohoto státu.*“¹³³

¹³² NAČR: Prezidium ministerstva vnitra, fond 225, kart. 710, sl. 11, č. 89 Sjezd delegátů německé strany zemědělců v Karlových Varech, 28. 4. 1928

¹³³ tamtéž

6 ZÁVĚR

Bund der Landwirte byl stranou německého venkova. Tak jako byli v první republice kvůli rozporům v socialistickém táboře nejsilnější stranou čeští agrárníci, požívali i ti němečtí obdobnou podporu stran svých voličů. Obě strany k sobě měly programově velmi blízko. Obě se ale až v roce 1926 sešly ve společné vládě.

Do té doby bylo nutné překonat mnohé rozpory, které plynuly nikoli z odlišných zájmů v oblasti hospodářské a sociální, ale v otázce národnosti.

Československu do roku 1926 vládla všennárodní koalice. Koalice, která byla utvořena stranami nikoli programově, ale národnostně blízkými. Národní otázka zde převládla nad otázkou politickou. Tyto strany tvořily po dlouhých 7 let (s výjimkou období, kdy vládly úřednické vlády) politiku Československého státu. Státu, na jehož území žila obrovská národnostní skupina, více než tři miliony Němců.

Vláda tvořená výhradně stranami jedné národnosti tak produkovala zákony, které nebyly odsouhlaseny německými stranami a bývaly prosazeny často přes jejich odpor. Politika státu se tedy neztotožňovala se zájmy všech jejích občanů.

Od občanů libovolného státu se obvykle očekává identifikace s tímto státem a loajalita vůči němu. Otázka identity a loajality však nebyla tak snadná pro německé občany v Československu. Po podpisu mírové smlouvy ze St. Germain se prakticky ze dne na den z občanů první kategorie Rakousko-Uherské monarchie staly menšinou ve státě jiného národa. Státě, který vznikl na základě práva Čechů a Slováků na sebeurčení, které však neplatilo pro všechny. Němcům v Československu tato možnost dána nebyla.

Jak se měli tito občané ztotožnit se státem, který patřil jinému národu a politikou, která byla provozována výhradně příslušníky tohoto národa?

Některé německé strany se postavily na odpor tomuto státu. Odmítaly uznat jeho existenci, pronášely protistátní projevy, připravovaly sabotážní akce.

Na takovouto politiku však nemá čas ani chuť každý. Většina Němců v Československu naopak chtěla v klidu pokračovat ve své práci, i když se mnohé změnilo. Dokud nebyly kladeny zbytečné restriktce jejich životu a práci, nebyl přílišný důvod k bouřím.

Bund der Landwirte byl stranou právě takovýchto občanů. Mezi jeho voliče patřilo převážně venkovské obyvatelstvo, obyvatelstvo obvykle značně konzervativní. Vzhledem k tomu, že sedláci a rolníci jsou velmi úzce svázáni se svou půdou a nemohou, jak řekl poslanec Böhm, „*zastrčit tužku do notesu a uprchnout přes hranice*“¹³⁴, nenabízí se jim ani jiná možnost, než existenci státu přijmout a jakýchkoli protistátních akcí se zdržet.

Pokud tedy státní politika nebránila německému venkovskému obyvatelstvu v jeho práci, neničila jeho kulturu a nebránila mu ve vzdělání v mateřském jazyce, neexistoval zde žádný rozpor mezi zájmy voličů BdL a státní politikou.

Bund der Landwirte se choval stejně jako jeho voliči. Bouřil se proti státu jen v případech, kdy se obával, že tyto základní potřeby německého obyvatelstva nebudou zajištěny.

Jestliže jsem si na počátku této práce položila otázku, nakolik byla dvojitá loajalita BdL v kontrapozici a jestli zde takovýto rozpor vůbec existoval, musím nyní odpovědět, že nikoli.

Domnívám se, že BdL nemusel vždy musel řešit tuto dvojitou loajalitu. Sedlák či rolník, na rozdíl od jakéhokoli jiného stavu, nemůže být nelojální vůči státu, na jehož území se nacházejí jeho polnosti a nemovitosti, které jsou předávány v rodinách po generace. Hlavním mottem BdL byla právě „*Liebe zur Scholle*“ (láska k hroudě). Sedlák je natolik svázán s půdou, která představuje jeho obživu, že nemůže snadno své místo opustit, byť se mění státní hranice, jazyk nebo ideologie. Ne nadarmo čeští agrárníci proklamovali, že venkovský lid je za zachování starého pořádku a že záruku jistoty nabízí právě stabilita a neměnnost života na venkově, jeho organická souvislost s přírodou a jejími zákony. Právě v konzervatismu a svázanosti s půdou tak lze, podle mého názoru, nalézt základ aktivismu BdL a jeho loajalitu vůči Československému státu.

V roce 1926 získal Bund der Landwirte konečně možnost státní politiku zásadněji ovlivňovat. Stal se vládní stranou a zůstal jí až do roku 1938, kdy byla strana rozpuštěna a někteří členové přešli k nacionalistické Sudetoněmecké straně.

¹³⁴ NAČR: Prezidium ministerstva vnitra, fond 225, kart. 710, sl. 11, veřejná schůze BdL 19. 12. 1926 v České Kamenici

Konečně se i Němci v Československu mohli se státem plně identifikovat, vždyť měli ve vládě dva své ministry.

Pro negativistické strany byl vstup Němců do vlády velkou zradou německého obyvatelstva. Podle nich tyto strany přestaly hájit německé zájmy a podporovaly čechizaci.

Je pravdou, že se BdL po svém vstupu do vlády značně umírnil. Zbavil se nepohodlných, přílišně nacionalistických politiků, jakým byl poslanec Josef Mayer, a omezil své výpady proti státu. Stal se tedy loajální stranou.

Přesto však - nebyla práva Němců ve státě zajištěna právě tím, že se Němci účastnili vládnutí? Německé strany obdržely ve vládě plnohodnotné resorty. Franz Spina šéfoval významnému ministerstvu veřejných prací. Němci v Československu začali být vnímáni jinak. Českou německou politiku již nereprezentovali hlasití „kverulanti“ jako Lodgman a další nacionalisté, ale Bund der Landwirte a Mayr-Hartingova Deutsche christlich-soziale Volkspartei. Němci v Československu se stali konstruktivním prvkem. Díky BdL a DCSVP mohli po právu začít vnímat Československo jako také svůj stát.

Z politického pohledu je pravdou, že se BdL ani jako vládní straně nikdy nepodařilo získat místo ve Státním pozemkovém úřadu, ani zajistit pro Němce školskou autonomii, ačkoli o obojí nepřestávali bojovat.

Co však bylo pro jeho voliče, rolníky, mnohem důležitější, prosadil společně s dalšími pravicovými stranami zákony, které jim zajišťovaly odbyt zemědělských výrobků a odpovídající ceny. A tyto hospodářské zákony byly pro voliče BdL mnohdy mnohem důležitější než některé nacionální požadavky.

Němci v Československu měli zajištěn odpovídající počet školských zařízení s výukou v němčině, jejich kultura byla podporována ze státního rozpočtu, zvyky byly zachovány. Rozhodně tedy nemůžeme mluvit o státních pokusech o čechizaci a vymýcení němčiny.

Po vzniku panské koalice se hospodářsky zlepšila situace pravicových voličů, i těch německých.

Němci v Československu tak mohli žít spokojený život i ve státě, který byl sice státem jiných národů, od roku 1926 jej však mohli právem považovat i za svůj. Svou spokojenost jak

se státní, tak s německou aktivistickou politikou dávali němečtí voliči najevo i svou dlouhodobou podporou aktivistickým stranám ve volbách.

Bund der Landwirte představoval v Československu konstruktivní prvek. Byl loajální jak ke svým voličům, Němcům, tak ke státu. A svou loajalitu zachovával až do posledních okamžiků. V roce 1931 „*v debatě o rozpočtu přednesl ... posl. Windirsch ... prohlášení, že sudetští Němci považují Československo za svou vlast a že tento stát s nimi může v případě ohrožení počítat stejně jako s Čechy.*“¹³⁵

S BdL tak Československo mohlo počítat až do roku 1938, kdy to již situace neumožňovala. Příznačně dobré vztahy mezi Čechy a Němci skončily v září roku 1938 společně se smrtí jednoho z největších představitelů německé aktivistické politiky v Československu, Franze Spiny, ministra československých vlád, čelního politika BdL, bohemisty a správce venkovského statku, který se ještě v květnu 1938 zasazoval o spolupráci Němců s Čechy.

Bund der Landwirte byl stranou sedláků, tradičně konzervativního živlu, srostlého s českými zeměmi, s českou půdou. Jako takový odmítal jakoukoli iredentu a bojoval jak za spravedlivé životní podmínky Němců v Československu, tak za pozitivní vztah Němců k tomuto státu. Po celou dobu své existence se snažil být loajálním a také jím byl.

¹³⁵ Koch ministerstvu zahraničí, 11.11.1931, Auswärtiges Amt, film L 437/6, str. 130695-96, citováno podle: BRÜGEL, J.W.: Češi a Němci 1918-1938, Praha 2006, str. 751

7 PŘÍLOHY

7.1 Příloha č. 1: Franz Spina, předseda BdL v letech 1925 až 1936, ministr

Zdroj: KÁRNÍK, Z: České země v éře první republiky (1918-1938), Díl první: Vznik, budování a zlatá léta republiky, 1918-1929, str. 480

7.2 Příloha č. 2: významné osobnosti BdL

Zdroj: Deutsche Landpost, 23. 10. 1923, Nr. 237, 5. Jahrgang, str. 6-8

Franz Křepek
předseda BdL (1918-1925)

Wolfgang Zierhut
poslanec

Franz Heller
poslanec

Theodor Zuleger
senátor

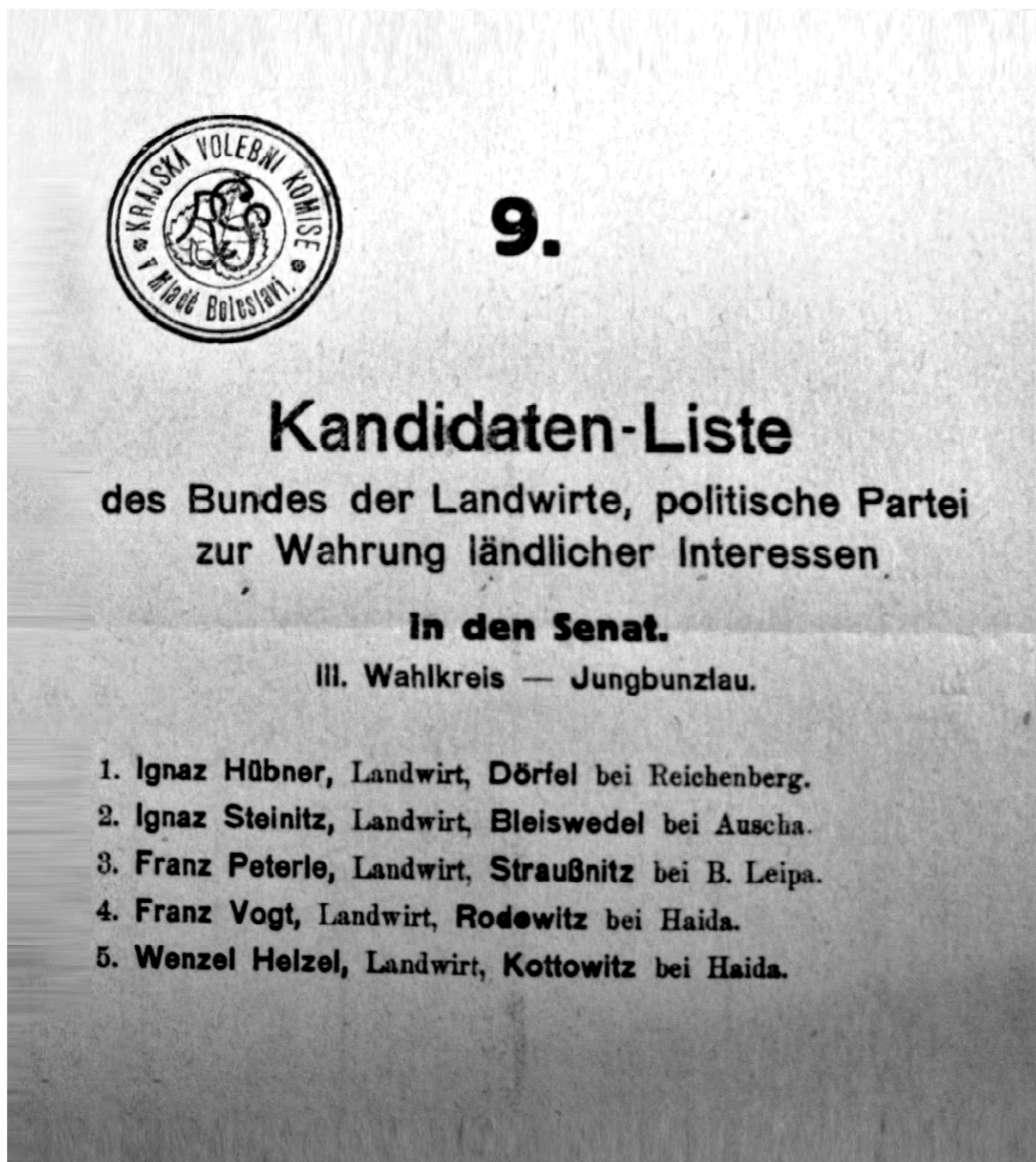
Georg Hanreich
poslanec

Josef Mayer
poslanec

**7.3 Příloha č. 3: kandidátka strany do senátních voleb ve volebním okrese
Mladá Boleslav / Jungbunzlau**

Zdroj: NAČR: Fond: Svaz německých zemědělců, kart. 2, nedatováno

8 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Primární literatura

- DŮRAS, V: Anketa o pozemkové reformě pořádaná ústředním výkonným výborem čsl. národní demokracie za součinnosti zemědělského odboru a Rolnické jednoty, Praha, 1922, str. 20
- FRIČ, J: Lesní pozemková reforma, Praha, 1927
- KROFTA, K.: Němci v československém státě, Praha 1937
- MASARYK, T.G.: Declaration of Independence of the Czechoslovak Nation by its provisional Government, Washington 19. 10. 1918
- PEKAŘ, J: Irrtümer und Gefahren der Bodenreform, Praha, 1923
- RADOSTA J., novinové interview na téma „Vyrovnání Čechů“, zvukový záznam, Dolnorakouská zemská výstava 2009, Česko. Rakousko. Rozdělení, odloučení, spojení
- Státní pozemkový úřad v Praze: Československá pozemková reforma v číslicích a diagramech, Praha, 1925
- Ústava republiky Československé, Praha 1920
- WORLICZEK, C.: Die Tschechoslowakische Bodenreform, Tübingen, 1926

Noviny

- BdL Mitteilung, IN: Leitmeritzer Zeitung, 1919
- Deutsche Landpost, 1919
- Deutsche Landpost, 1920
- Deutsche Landpost, 1921
- Deutsche Landpost, 1922
- Deutsche Landpost, 1923
- Deutsche Landpost, 1924
- Deutsche Landpost, 1925
- Deutsche Landpost, 1926
- Deutsche Landpost, 1927
- Deutsche Landpost, 1928
- Deutscher Landbote, 1919
- Deutscher Landruf, 1921

Archivní zdroje (uloženo v Národním archivu, Praha)

- Fond: Svaz německých zemědělců, Česká Lípa, Praha, nezpracováno
- Fond 225: Prezidium ministerstva vnitra
- Fond 207: Prezidium zemského úřadu

Sekundární literatura

- BOSL, K.: Aktuelle Forschungsprobleme um die Erste Tschechoslowakische Republik, München, 1969
- BOSL K.: Die Erste Tschechoslowakische Republik als multinationaler Parteienstaat : Vorträge der Tagungen des Collegium Carolinum in Bad Wiessee vom 24. bis 27. November 1977 und vom 20. bis 23. April 1978, München 1979
- BROKLOVÁ E., TOMEŠ J., PEHR M.: Agrárníci, národní demokraté a lidovci ve druhém poločase Československé republiky, Praha 2008
- BROKLOVÁ E.: Československá demokracie : politický systém ČSR 1918 – 1938, Praha 1992
- BROKLOVÁ, E.: Politická kultura německých aktivistických stran v Československu 1918–1938, Praha, 1999
- BRÜGEL, J.W.: Češi a Němci 1918-1938, Praha 2006
- CÉSAR J., ČERNÝ B.: Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938. díl 1, (1918-1929), Praha, 1962
- CÉSAR J., ČERNÝ B.: Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938. díl 2, (1930-1938), Praha, 1962
- ČORNEJ P., ČORNEJOVÁ I., Vaníček V.: Dějiny zemí Koruny české I, Praha 1992
- GAWRECKÁ M.: Němci ve Slezsku 1918-1938, Opava 2002
- HABEL F.P.: Dokumente zur Sudetenfrage : unerledigte Geschichte, München 2003
- HARNA J., LACINA V.: Politické programy českého a slovenského agrárního hnutí 1899-1938, Praha 2007
- HARNA J., ŠEBEK J.: Státní politika vůči německé menšině v období konsolidace politické moci v Československu v letech 1918-1920, Praha 2002
- HAUCK, P.: Das Verhältnis des Bundes der Landwirte zur Sudetendeutschen Partei in den 1930er Jahren, Staatsexamensarbeit, Albert-Ludwigs-Universität Freiburg, 2006
- HOENSCH, J.K., KOVÁČ, D.: Deutsch-Tschechisch-Slowakische Historikerkommission : Das Scheitern der Verständigung : Tschechen, Deutsche und Slowaken in der Ersten Republik (1918 - 1938), Essen, 1994
- HONAJZER, J.: Vznik a rozpad státních koalic v Československu v letech 1918-1938, Praha, 1995

- HÜBL, K.: Bauertum und Landbau der Sudetendeutschen, München, 1963
- KÁRNÍK, Z: České země v éře první republiky (1918-1938), Díl první: Vznik, budování a zlatá léta republiky, 1918-1929, Praha 2003
- KRACIK J.: Die Politik des deutschen Aktivismus in der Tschechoslowakei 1920-1938, Frankfurt am Main 1999
- KŘEN J.: Obraz Němců, Rakouska a Německa v české společnosti 19. a 20. století, Praha 1998
- KUČERA, J: Minderheit im Nationalstaat : die Sprachenfrage in den tschechisch-deutschen Beziehungen 1918-1938, München 1999
- KURAL, V: Konflikt místo společenství? : Češi a Němci v československém státě (1918 - 1938), Praha, 1993
- LACINA, V: Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR, Praha, 1994
- LINZ, N.: Der Bund der Landwirte in der Ersten Tschechoslowakischen Republik, München, 1982
- LUSTIG, R.: Schematismus velkostatků v Čechách, Praha 1933
- LUSTIG, R: Schematismus velkostatků v zemi moravskoslezské, Brno 1935
- MACHÁČKOVÁ J., MATĚJČEK J.: Sociální pozice národnostních menšin v českých zemích 1918-1938, Opava 1999
- MALÍŘ J., MAREK P.: Politické strany I. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861–1938, Brno 2005
- OPAT, J.: První světová válka, moderní demokracie a T.G. Masaryk, sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference pořádané Ústavem T.G. Masaryka ve dnech 22.-24. září 1994 na zámku v Liblicích u Mělníka, Praha 1995
- OTÁHAL, M.: Zápas o pozemkovou reformu v ČSR, Praha, 1963
- SIEBT F., Lebensbilder zur Geschichte der böhmischen Länder 4, München 1981
- Slováké Muzeum: Československá pozemková reforma 1919-1935 a její mezinárodní souvislosti : sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 21. a 22. dubna 1994 v Uherském Hradišti, Uherské Hradiště 1994
- SOBIERAJ, S.: Die nationale Politik des Bundes der Landwirte in der Ersten Tschechoslowakischen Republik : Möglichkeiten und Grenzen der Verständigung zwischen Tschechen und Deutschen, 1918-1929, Frankfurt am Main, 2002
- ŠOUŠA J., MILER D.E., HRABÍK SAMAL M.: K úloze a významu agrárního hnutí v českých a československých dějinách, Praha 2001
- UHLÍŘ D.: Republikánská strana venkovského a maloroľnického lidu 1918-1938: Charakteristika agrárního hnutí, Praha 1988
- VODIČKA, K.: Politický systém České republiky: historie a současnost, Praha 2003
- WISKEMANN E.: Czechs and Germans. A study of the struggle in the historic provinces of Bohemia and Moravia, London 1938

Internetové zdroje

(ověřeno k 13. 12. 2009)

- http://www.woodrowwilson.org/learn_sub/learn_sub_show.htm?doc_id=377217
- <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/se/stenprot/011schuz/s011005.htm>
- <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/se/stenprot/015schuz/s015003.htm>
- <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/007schuz/s007003.htm>
- <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/se/stenprot/015schuz/s015001.htm>
- <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/se/stenprot/015schuz/s015003.htm>
- <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/rejstrik/jmenny/HE.HTM>
- <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/369schuz/s369005.htm>
- <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/379schuz/s379002.htm>
- <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/236schuz/s236009.htm>
- <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/170schuz/prilohy/priloh03.htm>
- <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/se/stenprot/017schuz/s017002.htm>
- <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/042schuz/s042001.htm>